

Eski Türkçeden Günümüze Eksiz Ad Tamlaması Meselesi

Hacer Tokyürek*
Çetin Pekacar**

Özet: Yıllardan beri *tahta kaşık*, *cam bardak*, *Adana kebab*, *Kadıköy* (<*Kadı köyü*) gibi tamlamalar, ek almadıkları için sıfat tamlaması mı yoksa (eksiz/takısız) ad tamlaması mı oldukları sürekli tartışma konusu olmuştur. Bu makalede Türkçede gerçekten takısız ad tamlaması olup olmadığı, tarihi ve çağdaş lehçelerden verilen örneklerle ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Eksiz ad tamlaması, Takısız tamlama, Sıfat tamlaması, Türk Dili, Söz dizimi

The Issue of Noun Phrase without Suffixes from the Old Turkish to the Contemporary Turkish

Abstract: Since many years clauses such as wooden spoon “*tahta kaşık*”, glass cup “*cam bardak*”, Adana kebab, Kadıköy (<Kadı köyü) etc. have been the topic of the debate constantly as a adjective phrase or a noun phrase because they don’t have suffixes. This article has tried to put forward with examples from history and modern dialect, whether it is really noun phrase without suffixes in Turkish.

Key words: Noun Phrase without Suffixes, Adjective Phrase, Turkish, word order, syntax.

Giriş:

Türkiye Türkçesinde ad tamlamasının iki türü, yani belirtili ad tamlaması ($ad_1 + ad_1$) ve belirtisiz ad tamlaması ($ad_0 + ad_1$) bütün dilciler tarafından tartışmasız kabul edilir. Bu ikisine ilave olarak zincirleme ad tamlaması türü üzerinde de ciddi bir anlaşmazlık yoktur. Öte yandan *cam bardak*, *tahta kaşık*, *ızgara köfte*, *Kadıköy* (<*Kadı köyü*) gibi söz gruplarının dördüncü bir ad tamlaması türü olup olmadığı uzun yıllardır tartışılmakta, bu tamlama türünü

* Yrd. Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Nevşehir, htokyurek@hotmail.com, htokyurek@nevsehir.edu.tr

** Prof. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Nevşehir, pekacar@nevsehir.edu.tr

kabul edenler, buna eksiz/takisız tamlama ($ad_0 + ad_0$) adını vermektedirler.

Bu makalede de *tahta kaşık*, *cam bardak*, *Kadıköy* gibi $ad_0 + ad_0$ yapısındaki söz gruplarının ad tamlaması mı yoksa sıfat tamlaması mı olduğu konusu, Eski Türkçeden başlayarak günümüz Türkçesinde tespit edilen örnekler üzerinden tartışılacak ve eksiz/takisız ad tamlamasının Türkçedeki varlığı ortaya konulacaktır.

1. Konuyla İlgili Görüşler

Bilindiği gibi tartışma *tahta kaşık*, *cam bardak*, *Kadıköy* gibi söz gruplarının yapısından, yani bu grupların iyelik veya ilgi hâli eki almamalarından kaynaklanmaktadır. Bu tür gruplarda birinci öge ek olmadığı için bazı bilim insanları bunları sıfat olarak değerlendirmekte ve sıfat tamlaması olarak kabul etmekte; bazıları ise birinci ögenin isim olduğu gerekçesiyle bunların sıfat tamlaması değil, isim tamlaması olduğunu iddia etmektedirler. Türkçede isimlerin aynı zamanda sıfat olarak da kullanılabilmesi, tartışmayı içinden çıkılmaz bir hale sokmaktadır. Burada kısaca özetlenen sorun hakkında her iki grubun görüşleri aşağıda kısaca ele alınacaktır.

1.1. Ad Tamlamasını Kabul Edenler

Tahta kaşık, *cam bardak* gibi söz dizilerini Deny, Emre, Mayzel, Kononov gibi araştırmacılar, eserlerinde ad tamlaması olarak ele almışlardır. Özellikle Mayzel 1944 yılında hazırladığı *Türk Dilinde İzafet* başlıklı doktora tezinde bu konuya değinmiş ve ad tamlamasını *kadının şapkası*, *kadın şapkası* ve *fötr şapka* örneklerini vererek üç grupta incelemiştir. Mayzel'e göre üç tip izafet vardır: S_1+M_1 , S_0+M_1 , S_0+M_0 . Bu tiplerden birincisinde ilk öge ilgi hali ekini ve ikinci öge iyelik ekini almıştır; ikinci tipte ilk öge eksiz, ikinci öge iyelik eklidir; üçüncü tipte ise her iki ögede de ek yoktur. Bunlardan birinci tür izafette bir maddenin başka bir maddeye aidiyeti, ikinci türde bir maddenin başka bir maddeye münasebeti ifade edilir; üçüncü, yani morfemsiz izafette ise keyfiyet bakımından münasebet ifade edilir. Bu üçüncü tip izafet zihnimizde ancak tek bir şeyi temsil eder ki bundan dolayı bu izafette münasebet bahis konusu olamaz. Çünkü münasebet iki şey arasında bulunur. Nitekim bu S_0+M_0 izafetinde de şekil bakımından iki şey mevcut ise de bu ancak sözdendir. Mayzel çalışmasında, Türkçedeki S_0+M_0 yapısıyla kurulmuş dokuz farklı tamlama olduğunu ifade eder ve bunlara ayrı ayrı örnekler verir. Her ne kadar Mayzel, eksiz tamlamaları diğer ad tamlamaları ile birlikte ele almışsa da bu tamlama türünü açıklarken kullandığı ifadeler tamlamadaki birinci ögeyi sıfat gibi kabul ettiğini de göstermektedir. Çünkü açıklamalarında birinci ögeyi niteleyici olarak göstermekte ve bunlardaki ilişkinin belirtili niteleme ilişkisi olduğunu söylemektedir. Zaten konuyla ilgili

verdiği örneklerin çoğu sıfat tamlaması olarak kabul edilen örneklerdir. Mayzel çalışmasında, bu tip tamlamanın dokuz varyantını tespit ettiğini söyler ve *taş köprü* (nesne nitelik ismi), *Çoban Hasan* (sosyal durum ismi), *Tatar arabacı* (uyruk bildiren isim), *kadın doktor* (cinsiyet bildiren isim), *Mösyö Ribot* (lakap, özel ad bildiren isim), *taş yürek* (benzerlik bildiren isim), *beş masa* (sayı bildiren isim), *bir metre kumaş* (ölçü ve derece bildiren isim) örneklerini verir. Mayzel'in dokuzuncu varyant olarak gösterdiği *Mehmet Efendi* (unvan bildiren isim) örneği ise bir unvan grubudur. Dolayısıyla Mayzel'in vermiş olduğu örnekler aslında birer sıfat tamlamasıdır. Mayzel de zaten bu tür tamlamaları belirtili niteleme ilişkisiyle ele almaktadır (Mayzel 1957: 43-50).

Kononov da, bu konuyu izafet başlığı altında ele alır ve I. tür izafet için *altın zincir*; *avukat Hilmi*, *Arap Hoca*, *Sultan Murat*, *Yavuz Sultan Selim*, *Binbaşı A.*, *Bay N.*, *Osman Bey*, *Ayşe teyze*; *gül yanak*, *keman kaş*; *büyük boy kâğıt* örneklerini verir (1956: 409-410).

Konuyla ilgili K. Grönbech'in de önemli saptamaları bulunmaktadır. Grönbech, $ad_0 + ad_0$ yapılarını önce iki şekilde ele alır ve bunlardan ilki *temir kapı* “Demir kapı”, *er at* “erkek adı”, *edgü el* “iyi halk” gibi örnekler verdiği tasvirî ad gruplarıyla, ikincisini de *bumın kagan* “Bumin Kağan”la temsil edilmiş belirleyici ad gruplarıyla ifade eder. Bu grupların her iki türünde de cins bildiren kelime sona gelir, her ikisinde de bütün üyeler aynı konuyla ilgilidir ve her iki durumda da iki ad bir (tek) bütün tasavvur teşkil eder. Yalnız birinci durumda birinci üye ikincinin alelâde bir yan belirleyicisidir: Bu diğerinin içinde tamamıyla erir ve bu münasebet içinde, başlı başına bir manası yoktur (tasvirî ad grupları); grupların diğer türünde, ikinci uzuvda cinsini bildirmek suretiyle daha kesinleştirilen aynı konunun bağımsız bir tasviridir (belirleyici ad grupları). Buna göre *türk begler* “Türk beyleri”, *kırgız kagan* “Kırgız Kağanı” tasvirî grup, *türk bodun* “Türk milleti, Türk denilen millet”, *kırgız bodun* “Kırgız milleti” belirleyici grup için verilen örneklerdir. *kırgız kagan*'da *kırgız*, *kagan* kelimesine tabidir, fakat *kırgız bodun* kastedileni tek başına anlatan *kırgız* kelimesi için daha belirleyici bir ifadedir (2000: 76). Yine Grönbech, “Ad Birleşikleri” başlığında incelediği ad tamlamalarını tasvirî ya da tarifli gruplar için *onok bodun* “Onok(lar) halkı” ile ad birleşikleri için *onok bodum* “Onok(lar) ın halkı” örneklerini verir (2000: 85). Grönbech daha sonraki açıklamalarında tasvirî grupların ad birleşikleri kategorisine doğru bir geçişin olduğunu ifade eder. Buna göre *er at*, bugün *et atı* olmak zorundadır. Yine belirleyici gruplar da yer adları (fakat şahıs adları değil) ihtiva eden gruplar da harf-i tarif kullanan birçok modern ağızda, kısmen bu tip bir sapmaya uğramışlardır. Örneğin Osm. Bâdad şehri, Türkiye Cumhuriyeti gibi. Fakat Sag. *Kazan kōrat*, Eski Türkçede şandun yazı gibi örnekler bulunur (2000: 92-93). Dolayısıyla Grönbech de eksiz tamlamaları eski şekil olarak görmektedir.

W. Kotwicz de Türkçe ile Moğolca'yı karşılaştırdığı çalışmasında Türkçedeki izafeti, 1. en eski şekil olan *tâmir baş* ‘железная голова’ буквально ‘голова из железа’ как из материала, более точно не определенного” “demirden baş”, 2. *at başı* ve 3. *atın başı* olarak üçe ayırmıştır. Kotwicz, tamlamalarda yer alan izafet eklerinin Moğolcada Türkçeye nazaran daha az görüldüğünü ve genellikle Moğolcanın eski yapıları muhafaza ettiğini söyler. Ayrıca Türkçedeki eksiz tamlamaların daha az görüldüğünü buna rağmen izafet ekli yani ilgi ve iyelik ekli tamlamaların daha yaygın görüldüğünü belirtir. Kotwicz’e göre en eski şekil olan *tâmir baş* örneği materyal, içerik ya da niteliği belirtirken kullanılır (1962: 338-341). Dolayısıyla Kotwicz de konuyu izafet başlığında incelemesiyle birlikte verdiği örnek sıfat tamlamasıdır.

Serebrennikov ve Gadjeva, Türk Yazı Dillerinin Karşılaştırmalı Tarihî Grameri’nde izafeti üç grupta ele alır. Bunlardan ilki “I. Tamlama” başlığında olup bu tür tamlamaların morfolojik göstericisi yoktur ve bu tür tamlamalar iki ismin basitçe birleşmesi sonucunda meydana gelir. Bu tamlamalar Ön Türkçede buna benzer yapıların olmadığı bir dönemde meydana gelmiştir. Birinci tip tamlamanın sıfatlaşması, bir belirti bildirmesiyle ilgilidir. Böylece “I. Tamlama” başlığı altında hem *Az. demir gapı* “demir kapı”, *Tat. ağaç kaşık* “ağaç kaşık” gibi sıfat tamlaması olabilecek örnekler hem de *göl sahil* “gölün sahili”, *ata ev* “ata evi” gibi iyelik ilişkisi olan tamlama yani ad tamlaması örneklerine yer verilmiştir (2004: 223-224).

Poppe, 1966 yılında yazmış olduğu çalışmasında bu tamlamayla ilgili iki farklı örnek sunar. Bunlardan birincisi Kazak Türkçesindeki *tasbaqa* “kaplumbağa”, Özbek Türkçesindeki *toşbaka* < *tas / toş* “taş” + *baqa* “kurbağa” örneğidir ve bu tamlamanın tamlayan kısmını niteleyici sıfat olarak belirtir. İkincisi için ise Başkurtçadaki *ıñbaş* “shoulder” < *ıñ* < **iñ* < **āgin* “omuz” + *baş* “baş” ve *habantuy* “saban tatili” < *haban* “saban” + *tuy* “ziyafet, bayram” örneklerini verir ve bu tür tamlamaları da sahiplik niteliği olarak gösterir. Birinci gruptaki tamlamalarda varlığın neye benzediği ve türü belirtilmektedir ve böylece Türkçedeki *taş ev* de bu türden tamlamalardandır ki bu tamlamalar bir ismin niteliğini ifade eder, der. İkinci tür tamlamalarda ise iyelik eki düşmüş olmasıyla birlikte ilgi durumu söz konusudur ve ikinci tür tamlama ile ilgili pek çok örnek sıralar. Ayrıca Poppe bu tür tamlamaları çok eski bir yapı olarak kabul eder (1966: 372-379).

Lewis de eksiz/takısız ad tamlamasını kabul eder, *demir perde* ve *altın bilezik* gibi örnekler vererek bunları materyal izafeti olarak kabul eder (1967: 42). *Kadıköy* < *Kadı köy-ü*, *Bakkal Sokak* < *Bakkal Sokak-ı* örneklerini ise iyelik ekinin düşmesi sonucu oluştuğunu ifade eder. Yine *Pamuk Bank*, *Yıldız Lokanta* gibi tamlamaları da yabancı dillere bağlar (1967: 48).

T. Nejat Gencan *tahta kaşık*, *cam bardak* vb. söz dizilerini takısız tamlama

olarak adlandırır (1969: 231-235).

Hatipoğlu, *Bahçe-kapı*, *Kadı-köy* gibi yapıların *Kadı-köyü*, *Bahçe-kapısı* olarak düzeltilmemesi gerektiğini savunur. Bunlar iki addan oluşan dil birlikleridir ve iddia edildiği gibi İstanbul'daki azınlıkların etkisiyle ortaya çıkmamıştır. Hatipoğlu, dil bilgisi yazarlarının da bu tamlamalara müdahale etmelerinin uygun olmadığını belirtir (Kılıçoğlu [Hatipoğlu] 1954: 715-719). Ayrıca Hatipoğlu, Orhon yazıtlarındaki *tabgaç bodun* “Çin milleti”, *tabgaç kagan* “Çin kağanı” gibi örnekleri vererek takısız tamlamayı Türkçenin en eski tamlama biçimi olarak görür. Hatipoğlu, belirtili tamlama biçiminde kurulan bir tamlama bile zamanla önce belirtisiz tamlama biçimine dönmekte sonra da takısız tamlama olmaktadır. *Paşanın Bahçesi* gibi belirtili tamlama biçiminde kurulan bir yer adı, önce *Paşa Bahçesi* sonra da *Paşa Bahçe* olmuştur, der (Hatipoğlu 1982: 19).

Çam Öneren ise *taş köprü* gibi tamlamaların “taştan yapılmış köprü” olarak açıldığını ve burada düşen tarafın da *-dan yapılmış* sıfat biçimi olduğunu belirterek ad olan *taşın* tamlamada aynen kaldığını ifade eder (Çam Öneren 1995: 20-23).

Yavuz da “isimlerin niteleme yapmadığı” görüşünü eleştirir ve sıfatlar bir adın niteliği konusunda bilgi verir ama adlar da bu işlev için kullanılabilir. Ona göre, çelik kapıdaki çelik ile *domates salçasındaki domates* aynıdır. Yavuz, ayrıca *büyük demir kapı* ve *yeni yün çorap* gibi söz dizilerinde bulunan *demir* ve *yün* sözcüklerini sıfat olarak kabul etmez. Çünkü **demir büyük kapı*, **yün yeni çorapta* olduğu gibi araya sıfat girmemektedir. Yavuz, ikinci ögenin ek almamasının bu tamlamaların ad tamlaması olmadığı anlamına gelmeyeceğini ifade eder. Buna ilaveten Yavuz, *Edirne Kapı*'yı iyelik eki düşmüş bir yapı olarak kabul eder ve ek olmadığı için bu tür tamlamaları sıfat olarak kabul etmenin yanlış olduğunu belirtir (2000: 1-5).

Eryaşar ise *güzel kız / en güzel kız* örneğinde olduğu gibi sıfat tamlamalarının derecelendirilebildiğini fakat *cam bardak / daha cam bardak* gibi adların derecelendirilemeyeceğini belirtir. Ayrıca “*Mermer saray* eğer sıfat tamlamasıysa *mermer* ne tür bir sıfattır?” sorusunu sorar. Mermerin niteleme sıfatı gibi görüldüğünü fakat “nasıl” sorusuna cevap vermediğini belirterek bunun sıfat olmayacağını ifade eder (1995: 30-31).

Demir de takısız ad tamlamasını kabul eder ve bu tür tamlamaların eksiz ad tamlaması olarak adlandırılması gerektiğini ifade eder. Ayrıca Demir, bu tür tamlamaları *elma yanak*, *servi boy*, *zeytin göz* gibi örneklerle ek almamış (takısız) tamlamalar ve *otopark (oto parkı)*, *hücumbot (hücum botu)* gibi örneklerle ekleri düşürülmüş tamlamalar olarak ikiye ayırır (2007: 43-44).

Göksel ve Kerslake ise yaptıkları çalışmada konuyu eksiz birleşik isimler

başlığında incelerler ve *erkek kardeş, Alman mimar, çelik kapı, şiş kebab, Akgül sokak* gibi örnekleri verirler (2005: 94-95).

Özkan ve Sevinçli çalışmalarında, isim tamlamalarını belirtili isim tamlaması, belirtisiz isim tamlaması ve eksiz tamlama olarak üç grupta incelerler. Fakat eksiz ad tamlamasını Batı dillerine bağlamakta ve belirtisiz isim tamlaması, edat grubu, bağlama grubu gibi bazı kelime gruplarının kısaltılması yoluyla meydana getirildiğini ifade ederler (2013: 31-32).

Son olarak da Kerimoğlu, takısız ad tamlaması-sıfat tamlaması tartışmasının bunların sınıflandırılmasında kullanılan ölçülerle ilgili olduğunu belirtir ve dış yapıya göre ad tamlamasında ölçü ikinci adın iyelik eki alması ise *tahta kaşık* ad tamlaması olamaz, bunlar birer sıfat tamlamasıdır, der. Eğer ölçü iç yapıysa *tahta kaşık* sıfat olamayacak kadar somuttur, dolayısıyla bunların sıfat tamlaması olmadığını belirtir. Kerimoğlu, iç ve dış yapıyı kabul etmez ve dünya dillerinde ölçü olan ana/yönetici ögeye göre adlandırma yöntemini benimser. Böylece *tahta kaşık, cam bardak* vb. söz dizileri, yönetici ögeler ad olduğu için ad öbeği olarak adlandırılmalıdırlar, der (Kerimoğlu 2011: 1451).

1.2. Sıfat Tamlamasını Kabul Edenler

Tahta kaşık, cam bardak, Kadıköy gibi söz dizilerini Kamadan, Güveli, Harut, Türkseven, Zülfikar, Kahraman, Balcı, Özmen, Gökdayı gibi isimler ise sıfat tamlaması olarak kabul ederler (Kerimoğlu 2011: 1442-1456).

Ayrıca Şimşek, Kükey, Karaörs, Banguoğlu, Ediskun, Ergin, Korkmaz, Delice, Yaman, Cemiloğlu, Özçelik-Erten, Kahraman, Kültürel gibi isimler çalışmalarında takısız ad tamlaması başlığını bile kullanmazlar. Dolayısıyla takısız ad tamlamasını reddederler (Kerimoğlu 2011: 1444). Konuyla ilgili tartışmalar için bk. (Kerimoğlu 2011: 1442-1456). Bu konuda bazı görüşler aşağıda sıralanmıştır.

Zülfikar'a göre *taş köprü* dizilişi “taştan yapılmış köprü” olarak açılabilir ve *-miş* sıfat fiil ekli grup *köprüyü* niteleyen bir sıfattır. Bu durumda *taş köprü* bir kısaltılmış biçim olarak sıfat tamlamasıdır. Ayrıca çevrebilim, halkbilim, dilbilim gibi örnekler aslında isim tamlamasıdır. Doğru ve kurallı biçimleri çevre bilimi, halk bilimi, dil bilimi olmalıdır, düşüncesini savunur. Zülfikar, *Radyo Tek, Radyo Birlik* gibi örneklerin ise yabancı dillerin etkisiyle ortaya çıktığını belirtir. Ayrıca isim tamlamasında tamlayan-tamlanan ilişkisi vardır ve bu ilişkinin iyelik ekiyle sağlandığını ve bu yapılarda da iyelik ekinin olmaması nedeniyle bunların ad tamlaması olamayacağını söyler. Zülfikar, Hatipoğlu'nun takısız ad tamlaması için vermiş olduğu *köşe daire, devlet baba, toprak ana* gibi örneklerin *köşedeki daire, baba gibi koruyan devlet, ana gibi koruyan, saklayan toprak* şeklinde düşünülmesi gerektiğini ve bunların birer sıfat tamlaması

olduklarını ifade eder (1995: 786-788).

Karahan da *demir kapı*, *cam bardak*, *mermer köşk*, *gümüş kemer* gibi tamlamaları, “demirden yapılmış kapı, camdan yapılmış bardak” şeklinde genişletilebileceğini söyler (1999: 21).

Özmen’e göre, bu tür tamlamalar belirtisiz isim tamlamalarında iyelik eklerinin düşmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Özmen, *Topkapı* < *Top kapısı*, *Kadıköy* < *Kadı köyü* örneklerinin iyelik ekinin düşmesi sonucunda oluştuğunu belirtir ve bunların yabancı etki sonucu mu yoksa dilin kuralları içinde işleyen bir düşümden mi kaynaklandığını kestirmenin güç olduğunu belirtir. Ayrıca *Değirmendere* gibi Anadolu’nun pek çok yerinde görülen bir biçim için yabancı etkiden söz etmenin mümkün olamayacağını belirtir. Bununla birlikte yemek isimlerinin iyelik eklerinin düşmesinin nedenini de yabancıların taklit edildiği ve onların anladıkları şekilde ifade etme isteğinden kaynaklandığını söyler ve şiş kebab / şiş kebabı, Adana kebab / Adana kebabı gibi ikili söyleyişlerin bulunduğunu ve Türk Dil Kurumu’nun İmlâ Kılavuzu’nda bunların iyelik ekli şekillerinin alındığını belirtir. Buna karşılık kılavuza şiş kebab ve şiş köfte iyeliksiz olarak girmiş ve şiş piliç kılavuza hiç alınmamıştır. Özmen, buna ilaveten Türkçede *kredi kartı* > *kredi kart* gibi tür adlarında, *Asayiş Şube* gibi kurum kuruluş adlarında, *Cumhuriyet Bilim Teknik* gibi dergi, gazete ve program adlarında, Üzerlik sokak gibi yer ve sokak adlarında, *dilbilim* gibi terimlerde ve son zamanlarda *tank binbaşı* < *tank binbaşısı*, *piyade albay* < *piyade albayı* gibi askerî terimlerde yanlış kullanışların bulunduğunu ifade eder (Özmen 2000: 356-360).

Karaağaç, *Harami Deresi* > *Harami Dere*, *Edirne Kapısı* > *Edirne Kapı* gibi tamlamaların kullanım sıklığından dolayı bu tamlamalardaki iyelik ekinin düştüğünü söyler. Yine Eski Türkçede yer alan *tabgaç bodun*, *Ötüken Yiş* gibi yapıları iyelik eki düşürülmüş yapılarla karıştırılmaması gerektiğini savunur ve bunları sıfat tamlaması olarak görür. Ayrıca Karaağaç, akrabalık adları olan *babaanne*, *anneanne*, *sütkardeş* gibi tamlamalardaki iyelik ekinin düştüğünü ifade eder ve eksiz ad tamlamasını reddeder (2009: 174-175).

Bu konuda Balcı ise ... *ceket* / *Ceket* ...(*dir*) örneğini verir. Burada iki boşluktan birini doldurma özelliği olan kelimeleri sıfat olarak kabul eder ve *deri* ve *sarı* kelimelerini bu boşluğa getirerek bunların sıfat olduklarını belirtir. Ayrıca Balcı, nasıl? sorusuna bu sıfatlar da cevap verebilir, der ve “Nasıl köprü istiyorsunuz? Geniş / sağlam / asma / tahta köprü istiyoruz.” şeklinde açıklar (1995, 5-7). Balcı, *demir kapı* ve *domates salçasının* tamladıkları adla ilişkilerinin benzer olduğunu yalnız *demir* kelimesi yerine *kırmızı* sıfatının getirilebilmesiyle birlikte *domates* kelimesi yerine *kırmızı* sıfatının getirilemeyeceğini ifade eder. Bu nedenle *demir* ve *domates* kelimelerinin aynı tür olamayacağını söyler ve *taş köprü* söz dizisi, *dilbilim* gibi belirtisiz ad tamlaması olsaydı iyelikli biçimi de

kabul ederdi diyerek *dil bilimi*, **taş köprüsü* örneklerini verir. Balcı ayrıca anlam açısından bir kelimenin türünü saptamanın güç olduğunu belirtir ve *sarı, taş* gibi kelimelerin hem ad hem de sıfat olduklarını, bunu kelimelerin kullanım yerinin belirlediğini söyler. Yine takısız tamlama olarak verilen örneklerin sözlüklerde madde başı olarak yer almadıklarını belirtir. Böylece bu tamlamaların kelimelere yeni bir anlam kazandırmadıklarını ifade eder ve ancak çelikçomak, demirkapan, ısıölçer, toplumdilbilim gibi birleşik kelimelerin takısız tamlama olabileceklerini belirtir (2001: 14-17).

Zeynalov da bu tür tamlamaları sıfat tamlaması olarak görür ve bunların günümüz Azerbaycan Türkçesinde yaygın olmadığını, diğer Türk lehçelerinde ise her iki tarafı eksiz olan tamlamaların sık sık kullanıldıklarını belirterek Türkmençe *ayakkab, aşgazan* gibi örnekleri verir (Zeynalov 1993: 82).

Celilov, Çuvaşçadaki *man+ø al+ø* “benim elim”, *san+ø al+ø* “senin elin”, Türkmen dilinde *biz+ø oba+ø* “bizim oba, obamız” örneklerini sıfat tamlaması olarak gösterir ve bu tür yapıları aitliği iyelik ulamının dildeki ilk ifade aracı, ilk aşaması sayar ve ad tamlamalarının gelişim sürecini *men baş > meniñ baş > benim başım* olarak sıralar (Aytaç 2007: 266-268). Görüldüğü üzere Celilov, eksiz ad tamlamasını sıfat olarak görmekle birlikte ad tamlamasının ilk şekli olarak belirtir. Anlaşıldığı kadarıyla da bu tür ad tamlamalarının ek almaması bunların sıfat olarak adlandırılmasına neden olmuştur.

2. Eski Türkçedeki Eksiz Ad Tamlaması Meselesi

Eski Türkçede *tabgaç+ø kagan+ø* “Çin hakani”, *türk+ø beyler+ø* “Türk beyleri”, *ötügen+ø yış+ø* “Ötüken ormanı”, *kömür+ø tag+ø* “Kömür Dağı” gibi örnekler $ad_0 + ad_0$ şeklinde kurulmuşlardır. Bu yapılar Hatipoğlu (1972: 18-20), Adams (1978-79: 33-34), Şirin User (2012: 259-260) tarafından eksiz ad tamlaması olarak kabul edilmektedir. Bu konuda özellikle Şirin User, Köktürk dönemindeki eksiz ad tamlamalarının bazı yer adlarında (Ötüken Yış, Ertiş Oguz), askerî, idarî, siyasî alandaki bazı kavramların kuruluşlarında (*kagan sü, Tabgaç kagan*) kullanıldığını ve bunun da İndo-İranî dillerin (Soğdca gibi) etkisiyle kaynaklanabileceğini belirtmektedir (Şirin User 2012: 264). Mert de “Orhun Yazıtlarında Kullanılan İşaretsiz (*l.ø./*) Görev Ögeleri” başlıklı yazısında *türk+ø bodun+ø* “Türk+ø millet+i”, *türk+ø kagan+ø* “Türk+ø kağan(lar)+ı” gibi yapıları belirtisiz ad tamlaması olarak göstermektedir (Mert 2008: 4). Eraslan, bu tür tamlamaları ad tamlamaları başlığında inceler ve *lən xua çeçek* “nilüfer çiçeği”, *kañ ügüz* “Ganj nehri”, *tavgaç uluş* “Çin ülkesi”, *ög karın* “anne karnı”, *kulgak agrıg* “kulak ağrısı” gibi örnekleri sıralar. Eraslan, bu konuda şöyle bir açıklama yapar: “*Fazla yaygın olmayan bir başka tür isim tamlamasında unsurların ikisi de eksiz hâldedir. Bu tür yapı Uygurcaya tercüme*

yoluyla girmiş olmalıdır. Tamlayan unsurun niteleme özelliği dikkate alınırca, sıfat tamlaması yapısında olduğu da söylenebilir.” (2012: 495). Burada Eraslan, bu tür tamlamaları yabancı dillere bağlamakta ve bunların sıfat tamlaması da olabileceğini belirtmektedir. Grønbech (1936), Poppe (1966), Gabain (2000: 63) de bu yapıların sıfat tamlaması olduğunu ifade ederler. Tekin, bu tür tamlamaları “Niteleyici özel adlar” başlığında inceler ve *şantung yazı* “Şantung Ovası”, *ärtiř ügüz* “İrtiş Irmağı” gibi örnekleri verir (2003: 199-200). Zülfikar ise Eski Türkçenin ölü bir dil olması nedeniyle bu tür tamlamaları takısız ad tamlaması olarak görmenin yanlışlığını belirtir (1995: 785-786). Marcel Erdal, Eski Türkçedeki bu tarz tamlamaları iki farklı başlık altında inceler. Bunlardan birincisi “Nominal phrases with possessive satellite” başlığında olup burada *balık kapagda olor-* “şehir kapısında oturmak”, *bēř ajun tınlıglar* “beş hayat şeklindeki canlılar”, *kün orto* “gün ortası” gibi örnekler verilir (2004: 383). İkincisinde ise “Nominal phrases with descriptive satellite” başlığında ve burada *orkon ögüz* “Orhon nehri”, *ram ay* “ram ayı”, *yěl teñri* “rüzgâr tanrısı”, *suk yek* “açgözlü şeytan”, *takıgu yıl* “tavuk yılı” gibi örnekler verilir (2004: 384). Johanson, *türk begler* ‘Türk beyler’, *oğuz yağı* “Oğuz düşman”, *qırqız qağan* ‘Kırqız kağan’ gibi örnekleri sıfat olarak gösterir (2004: 9).

2.1. Eski Türkçede Ad Tamlaması Görünümündeki Sıfat Tamlamaları

Eski Türkçede, Günümüz Türkiye Türkçesinde kullanılan *demir kapı*, *cam bardak*, *taş köprü* gibi söz gruplarına benzer tamlamalar mevcuttur ve yaygın olmasa da kullanılmaktadır. Konuyla ilgili olarak Köktürk kağanlık yazıtlarındaki *taş bark* “taş anıt mezar, türbe” (KT K-D) (Aydın 2012a: 64), Klasik Uygur dönemi metinlerindeki *altun yiplik* “altın iplik” (Röhrborn 1996: 1116), *altun kapurçak* “altın tabut” (Röhrborn 1996: 103), *taş evligler* “taş evliler” (Röhrborn 1996: 99), *taş köprüg* “taş köprü” (Yamada 1993: 174₂), *temir tırgük* “demir parmaklık” (Röhrborn 1996: 540) gibi örnekler *demir kapı* tamlamasıyla aynıdır ve bu örnekler varlıkların neden yapıldıklarını göstermektedir. Bununla birlikte aynı yapıda olmasalar bile aynı anlamı ifade eden ve Eski Uygurcada yaygın olarak kullanılan *kümüşlüg kalkan* “gümüş kalkan” (Zieme 1985: 5₁₉), *altunlug sıruk* “altın direk” (Zieme 1985: 5₁₃) gibi tamlamalar +IXg sıfat eki ile oluşturulmuştur ki bu yapıların sıfat tamlaması oldukları açıktır. Fakat *altun+ø yiplik+ø* “altın iplik” ve diğerleri tartışma konusudur. Bu konuda Eski Uygurcada var olan *altun+ø yiplik+ø* “altın iplik” ile *altunlug sıruk* “altın direk” gibi tamlamaların ikili kullanımı da sıfat tamlamasının oluşumu için gösterilebilir. Burada özellikle Eski Uygur metinlerindeki +IXg sıfat ekinin kullanımının Toharca -*ři* ekiyle bağlantılı olduğu söylenebilir. Örneğin konuyla ilgili olarak *lênhualıg örgünler* “lotuslu tahtlar, lotus tahtı” (Kaya 1994: 380₂₁) tamlamasının Toharca karşılığı *oppol [ři] pärenä* < *oppol* “lotus” + *ři* “sıfat

eki” (Sieg-Sieglin 1921: 172) olarak gösterilebilir. Klasik Uygur metinlerinde +IXg eki yerli yersiz kullanılmasına rağmen sıfatları göstermesi açısından da önem arz eder. Böylece *taş bark* gibi tamlamalar sıfat tamlaması olarak kabul edilmelidir. Yine yukarıda da bahsedildiği üzere bu tür kelime gruplarına +*den yapılmış* ifadesi getirildiğinde **altun(-dan yapılmış) sıruk* “altın(-dan yapılmış) direk” biçiminde genişletilebilmektedir. Dolayısıyla bu tür tamlamaların hem +IXg sıfat ekini alabilmesi hem de +*den yapılmış* ifadesini kabul etmesinden dolayı sıfat tamlaması olduğu söylenebilir.

2.2. Eski Türkçede Eksiz/Takısız Ad Tamlamaları

Eski Türkçede *taş bark*, *taş köprüg* gibi tamlamaların yanı sıra *türük kagan*, *çıntan ıgaç*, *er at*, *yençü ügüz* gibi tamlamalar da bulunmaktadır ve bu tamlamalar birbirinden farklıdır. Biçim itibariyle birbirinden hiçbir farkı olmayan ve ad₀ + ad₀ kuruluşunda olan bu tamlamaların varlığı işaret edişlerinde farklılık bulunmaktadır. Örneğin *taş köprüg* varlığın neden yapıldığını ifade eder ve varlığın özelliğini belirtir. *çıntan ıgaç* ise ağacın bir türünün adıdır. Dolayısıyla Eski Türkçede ad₀ + ad₀ yapısıyla kurulmuş eksiz/takısız ad tamlaması bulunmaktadır ki bunlar genellikle millet adları, coğrafi adlar, yön adları, askerî adlar, bitki adları ve yıl adlarında kullanılmaktadır. Bu konuda aşağıdaki örnekler verilebilir.

türük+ø kagan+ø: Türk+ø kağan+ı, Türk+ø kağan+lığı

... *ol amtı anyıg yok türük kagan ötiken yış olorsar elte buş yok ...* “Onlar şimdi kötü (durumda) değiller. Türk kağanı, Türk kağanlığı Ötüken (ormanlı) Dağları’nda oturursa ülkede sıkıntı olmaz.” (KT G 3) (Aydın 2012a: 40)

türük+ø begler+ø: Türk+ø beyler+i

... *türük begler türük atın ı<d>tı ...* “Türk beyleri Türk unvanlarını bırakıp (KT D 7) (Aydın 2012a: 47)

tavgaç+ø bodun+ø: Çin+ø millet+i

... *bo yerde olorup tavgaç bodun birle tüzültüm ...* “Bu yerde oturarak Çin halkı ile (ilişkileri) düzelttim.” (KT G 4-5) (Aydın 2012a: 40)

yençü+ø ügüz+ø: İnci+ø Irmak+ı

... *kurıgaru yençü ügüz keçe temir kapıgka tegi süledim ...* “Batıda İnci Irmağı (Sirderya)’nı geçip Demir Kapı’ya kadar sefer ettim.” (KT G 3-4) (Aydın 2012a: 40)

kün+ø tugsık+ø: Gün+ø doğu+su

... *yogçı sıgıtçı öñre kün tugsıgda bök<k>üli çöl<l>üg el ...* “(Cenaze törenine) yasçı (ve) ağıtçılar, doğuda gün doğusundaki Bökkülü (Kore) bozkırı

yurdundan...” (KT D 4) (Aydın 2012a: 45)

it+ø yıl+ø: *Köpek+ø yıl+ı*

... *bunça kazganıp kañım kagan it yıl onunç ay altı otuzka uça bardı* ...
“Bunca (şeyi) elde edip babam (Bilge) kağan it yılının onuncu ayının yirmi altısında sonsuzluğa uçup gitti.” (BK G 10) (Aydın 2012a: 98)

çıntan+ø ıgaç+ø: *Candana+ø ağaç+ı* (Sandal ağacı)

... *çıntan ıgaç kelürüp* ... “Sandal ağacı getirip” (BK G 11) (Aydın 2012a: 99)

er+ø at+ø: *erlik ad+ı*

... *kök tegin er at bultı*... “Köl Tegin erlik adını buldu.” (KT D 31) (Aydın 2012a: 55)

Bu örnekler elbette çoğaltılabilir. Görüldüğü üzere burada yer alan örneklerin sıfat olarak kabul edilmesi zordur. Çünkü bu örnekler ismin niteliğini belirtmemektedir. Ayrıca yukarıda verilen *türük kagan, türük begler, tavgaç bodun* örneklerinde bir mensubiyet söz konusu olmakla birlikte bu örnekler *türük [kökenli] kagan, türük [kökenli] begler, tavgaç [kökenli] bodun* olarak düşünülebileceği gibi *türük[nün] kagan[ı], türük[nün] begler[i], tavgaç[nun] bodun[ı]* şeklinde de düşünülebilir.

Ayrıca Tunyukuk yazıtında millet, yer ve yıl adlarındaki eksiz kullanımların yanı sıra iyelik ekiyle oluşturulmuş tamlamalar da kullanılmaktadır. Bu durum,

türk+ø bodun+ı: *Türk+ø millet+i*

... *türk bodunı yeme bulganç ol têmış*... “Türk halkı arasında da kargaşa var” demiş.” (T1 D 5) (Aydın 2012a: 111)

kırgız+ø bodun+ı: *Kırgız+ø halk+ı*

... *kırgız bodunı içikdi yükünti* ... “Kırgız halkı kağana tâbi oldu, boyun eğdi.” (T1 K 4) (Aydın 2012a: 114)

on ok+ø kagan+ı: *On Ok+ø kağan+ı*

... *on ok kaganı yağımız erti* ... “On Ok kağanı düşmanımızdı.” (T1 D 2) (Aydın 2012a: 111) gibi örneklerle gösterilebilir. Yine T1 D 2 metninde *tavgaç kagan yağımız erti* “Çin kağanı ya da Çin kağanlığı düşmanımızdı.” (Aydın 2012a: 111) örneğindeki *tavgaç kagan* “Çin kağanı, Çin kağanlığı” ifadesi de kullanılmaktadır. Buradaki söz konusu tamlamaların hem eksiz hem de iyelik ekiyle kullanılması ve bunun da Tunyukuk yazıtında görülmesi akla çeşitli sorular getirmektedir. Köl Tegin, Bilge Kağan ve Tunyukuk yazıtları dikiliş yılları arasında çok uzun bir zaman yoktur. Fakat Tunyukuk yazıtı diğer yazıtlardan 360 kilometrelik mesafededir. Acaba bu yazıttakileri Tunyukuk mu kaleme almıştı yoksa *bitigçi* “yazıcı” kendi dil özelliklerine göre mi yazmıştı? Sonraki dönemlerdeki müstensihlerin yaptıklarını bu *bitigçi* de yapmış olabilir mi?

Bu konuda Uygur Kağanlık dönemi yazıtlarında da yukarıdaki ikili kullanımlara örnek olabilecek pek çok ifade bulunmaktadır. Bunlar;

oguz+ø bodun+ø: Oğuz+ø millet+i

oguz bodun “Oğuz milleti” (Taryat K 1) (Ölmez 2012: 253)

uygur+ø bodun+ı: Uygur+ø millet+i

uygur bodun-ı “Uygur milleti” (Taryat K 2) (Ölmez 2012: 253)

ötügen+ø yér+i: Ötüken+ø yer+i

ötügen yér-i “Ötüken yeri” (Taryat B 5) (Ölmez 2012: 254)

takıgu+ø yıl+ø: tavuk+ø yıl+ı

takıgu yıl-ka “tavuk yılına” (Tes B 4/ŞU K 10) (Ölmez 2012: 244/268)

takıgu+ø yıl+ı: tavuk+ø yıl+ı

takıgu yıl-ı-ka “Tavuk yılına” (Taryat G 2) (Aydın 2011: 45), şeklinde sıralanabilir.

Uygur Kağanlık dönemi yazıtları, Köktürkçe ile paralellik gösterir. Genel olarak burada önemli olan bu ikili yapının nasıl açıklanacağıdır ki bu konuda akla pek çok soru ya da açıklama gelebilir. Bunlar, (1) eksiz kullanımlarda iyelik ekleri düşmüş müdür? (2) eksiz kullanımlar aslı midir, sonradan mı iyelik eki almaya başlamıştır? (3) dilde yer alan ikili ifadeler farklı yapıyı mı gösterir? (4) ikili yapı bu dönemdeki ağız farklılıklarına işaret olabilir mi? Bu konuda sorular belki çoğaltılabilir ama sonuç olarak runik yazıtlarda eksiz tamlamaların varlığı kabul edilmelidir. Ayrıca Köktürk yazıtları ile Uygur Kağanlık yazıtları arasında da çok uzun bir zaman farkı yoktur. Hemen hemen birbirinin devamı niteliğindedir.

Yine Köktürk ve Uygur kağanlık yazıtlarında yer alan ve *baş* kelimesi ile oluşturulan yer adlarından dağ adları $ad_0 + ad_0$ şeklinde oluşturulduğu halde akarsu adları ise $ad_0 + baş+ı$ şeklinde iyelik ekiyle kurulmuştur. Böylece baş kelimesiyle oluşturulan dağ ve akarsu adları arasında bir farklılığın olduğu söylenebilir.

as öñün baş “dağ adı” (Taryat G 6) (Aydın 2012b: 99)

kan ıdok baş “dağ adı” (Taryat G 6) (Aydın 2012b: 99)

tamağ ıdok baş “dağ adı” (KT K 1) (Aydın 2012b: 158)

çuş başı “ırmak, akarsu adı” (KT K 6-7) (Aydın 2012b: 74)

arkar başı “ırmak, akarsu adı” (ŞU G 1) (Aydın 2012b: 45)

Yine Aydın’ın çalışması olan Eski Türk Yer Adları’nda *amga/imga korgan* (2012: 37), *ezgenti kadız* (2012: 86), *ingek kölek* (2012: 93), *kamil balık* (2012: 97), *tebsey keçig* (2012: 167), *yar ügüz* (2012: 1879), *yılun kol* (2012: 193) gibi

yer adları da eksiz/takısız ad tamlamasıdır.

Uygur Kağanlık yazıtlarından çok daha sonra kaleme alınmış ve çoğunluğu çeviri ve dinî metinler olan Klasik Uygur dönemi metinlerinde de ad_0 + ad_0 şeklinde eksiz ad tamlaması bulunmaktadır. Bunlar;

ay+ø teñri+ø: Ay+ø Tanrı+ø, Ay+ø Tanrı+sı, ay

kirsiz arıg ay teñrite “Kirsiz temiz Ay Tanrı’dan” (Zieme 1991: 232₃₀)

agad+ø ot+ø: Agada+ø bitki+si ya da ilaç+ı

kök kalıkda uçguluk uzun yaşaguluk agad ot alguluk igliglerig öngettirgülik (Kaya 1994: 534₂₀₋₂₃) “Gökyüzünde uçacak, uzun yaşayacak, agada ilacı alacak, hastalıkları önleyecek.”

gratırakut+ø tag+ø: Gıdhrakūta+ø dağ+ı

şakımını burkannıñ sekiz ulug çaytılarıñ *gratırakut tagda* (Kaya 1994: 32₁₈₋₂₀) “Śākyamuni Buddha’nın sekiz büyük caityası ve Grdhrakūta Dağı’nda”

baranas+ø balık+ø: Varanasi+ø şehir+i

kaş kavşal ilte baranas balıkda evrilmedük darmaçakır nomlug tilgenig evirü yarlıkap (Kaya 1994: 31₅₋₈) “Kavşaka ülkesinde Varānaśī şehrinde çevrilmemiş dharmā tekerleğini₂ çevirip”

baçağ+ø kün+ø: Oruç+ø gün+ü

yañıdaki baçağ künte “Günündeki oruç gününde” (Tekin 1976: 99₂₂)

bars+ø yıl+ø: pars+ø yıl+ı

bars yıl altınç ay tört yañıka “Kaplan yılının altıncı ayının dördüncü gününde” (Zieme-Kara 1978: 1007-1008),

kün+ø orto+ø: gün+ø orta+sı

kün ortodın “Gün ortasından” (Röhrborn 1996: 1551),

ög+ø karın+ø: anne+ø karın+ı

ög karında tugum tutar “Anne karnında doğum (yolunu) tutar.” (Zieme-Kara 1978: 317), şeklinde sıralanmaktadır.

Klasik Uygur dönemi dinî metinlerinde *amranmak nizvani* (Müller 1922: 75₉) “sevme ihtirası”, *öçmek kértü* (Barutçu-Özönder 1998: 100b₈) “Sönme gerçeği”, *burhan erdini* (Kaya 1994: 215₂₀₋₂₁) “Buddha cevheri”, *tüş etöz* (Kaya 1994: 678₄) “Mükâfat vücudu” gibi pek çok dinî terim ad_0 + ad_0 kuruluşuyla oluşturulmuştur. Uygur döneminde eksiz ad tamlaması yapılarıyla ilgili tercümenin rolü önemli olabilir. Özellikle dinî terimlerin kuruluşlarında bu durum söz konusu edilebilir. Fakat bugün özellikle Türkiye Türkçesindeki terimsel ifadelerdeki ad_0 + ad_0 kuruluşuyla oluşturulmuş terimler bu tür yapıların yabancı etkiden ziyade dilin bünyesinde var olduğunu gösterebilir. Bu dönemde

yer alan millet ismi, tarih ve yön isimlerinde eksiz ad tamlamalarının Köktürk ve Uygur yazıtlarıyla paralellik göstermesi de göz ardı edilmemelidir.

Karahanlı dönemi metinleri incelendiğinde de yine $ad_0 + ad_0$ şeklinde kurulmuş olan ad tamlamaları görülmektedir. Şu örnekler Divanü Lugati't-Türk'ten alınmıştır. Bunlar;

Hayvan adlarında: *münjüz+ø baka+ø* “kaplumbağa” (Atalay 1999: III 226-11),

Bitki adlarında: *yandak+ø tiken+ø* “geven diken” (Atalay 1999: III 40-13),

Kıyafet, eşya adlarında: *büküm+ø etük+ø* “kadın terliği” (Atalay 1999: I 395-16), **Organ adlarında:** *kuy+ø et+ø* “kas” (Atalay 1999: III 358-10), *ot+ø karak+ø* “gözün gören yeri” (Atalay 1999: I 382-18),

Yön-cihet adlarında: *kün+ø batsıg+ø* “gün batısı” (Atalay 1999: I 463-2), *kün+ø tugsıg+ø* “gün doğusu” (Atalay 1999: I 463-1) şeklinde sıralanmaktadır.

Divanü Lugati't-Türk'te yer alan *ukruk* “kement” (Bozkurt 2012: 559) kelimesinin etimolojisini yapan Menges, kelimeyi *okruk* < *ok+uruk* (1954: 764) şeklinde açıklar ve Aydemir de bu kelimenin takısız ad tamlaması olduğu konusunda açıklamalarda bulunur (1999: 432-433).

Karahanlı Döneminin önemli eserlerinden olan Türkçe ilk Kur'an Tercümesinde *orun töşek* “yer döşeği” (Ata 2004, 30/73b₁= 16:80), *huneyn kün* “Huneyn günü” (Ata 2004, 29/18b₃= 9:25), *yer kodı* “yerin dibi” (Ata 2004, 33/33a₁= 34:9) gibi örneklerinin yanı sıra aynı metinde *kıyāmet kün* “kıyamet günü” (Ata 2004, 31/91b₂= 20: 124) ile *kıyāmet küni* “kıyamet günü” (Ata 2004, 36/3b₃= 42:7) örnekleri de ikili kullanımdadır.

Divân-ı Hikmet'te geçen *haşhaş+ø dane+ø* “haşhaş tanesi”, *rahmet+ø derya+ø* “rahmet deryası”, *sırāt+ø köfrüg+ø* “sırat köprüsü” (Güner 2007: 66) örnekleri ile Harezmi Türkçesi metinlerinden önemli yere sahip olan Nehcü'l Ferādis'teki *qıyāmat+ø kün+ø* “kıyamet günü” (Eckmann 2004: 2₇), *cum'a+ø kün+ø* “cuma günü” (Eckmann 2004: 5₁₃), *arafa+ø kün+ø* “arife günü” (Eckmann 2004: 84₅) gibi özellikle zaman ifadesi olan tamlamalar, eksiz ad tamlamasından oluşur. Dede Korkut'taki *bān ev* “çadır, otağ”, *otağ ev* “çadır, otağ” (Kaçalın 2006, 62b₃), *cebe ton* “zırh” (Kaçalın 2006, 62b₄) gibi örnekler de eksiz/takısız ad tamlaması için örnek olarak verilebilir.

Bütün bu örneklerden sonra Eski Türkçede $ad_0 + ad_0$ yapısıyla oluşturulmuş iki farklı yapının var olduğu, dolayısıyla *taş bark* “türbe, taş anıt mezar”ın sıfat tamlaması, *çıntan ıgaç* “candana ağacı”ın da eksiz/takısız ad tamlaması olduğu söylenebilir. Konuyla ilgili olarak bu iki tamlamanın farklı

olduğu öncelikle dildeki ikili kullanımlara bağlanabilir. Yani *altun kapurçak* “altın tabut” (Röhrborn 1996: 103), *altunlug sıruk* “altın direk” (Zieme 1985: 5₁₅) gibi örneklerin ikili yapıda kullanıldığı, yani sıfat yapım eki olan +IXg ekini aldığı söylenebilir. Yine diğer tamlama için de *oguz bodun* “Oğuz milleti” (Taryat K 1) (Ölmez 2012: 253), *uygur bodun-ı* “Uygur milleti” (Taryat K 2) (Ölmez 2012: 253) gibi ikili yapıda kullanıldığı, yani iyelik eki olan +(s)X(n) ekini adlığı belirtilebilir. Bu konuda, Karahanlı dönemi eserlerindeki *yandak+ø tiken+ø* “geven diken” (Atalay 1999: III 40-13) ile *yandak şekeri* “yandak şekeri” (Ata 2004, 28/37b₃ = 7:160) örnekleri bu duruma güzel bir örnek teşkil eder. Dolayısıyla Eski Türkçedeki *taş bark* gibi tamlamalar sıfat tamlaması, çintan ıgaç gibi tamlamalar ise ad tamlamasıdır.

2.3. Eski Türkçedeki Eksiz/Takısız Ad Tamlamalarında Yabancı Dillerin Etkisi Var mıdır?

Yukarıda User ve Eraslan’ın bu tür tamlamaları yabancı dillerin etkisine bağladıkları söylenmişti. Bu durum gerçekten de mümkün olabilir mi ya da Köktürkçe ve Uygurca ile münasebetleri bulunan Soğdca ve Toharcada bu tür tamlamalar var mıdır? Bu konuda Soğdca ve Toharcaya bakmakta fayda vardır.

Soğdcada *āp-āβarē* (’p ’βr’y) “su toplaması” < *āp + āβarē* (Gharib 1995, 8), *āp-zamb(ē)* (’pznp’k) “su kenarı” < *āp + zamb(ē)* (Gharib 1995, 9), *āxās-wādē* (’x’sw’dy → ’rdygc’r) “savaş alanı” < *āxās + wādē* (Gharib 1995, 13), *əpzāt* (’pz’t(h)) < **upe-zāta* “anavatan, doğduğu yer (asıl yer)” < **upe + zāta* (Gharib 1995, 55), *āxas-γarβē* (’xsrby) “bilgi çatışması” < *āxas + γarβē* (Gharib 1995, 82), *əfcambađe-xwēštar* (’βc’npdy γwyštr) “dünyanın lordu” < *əfcambađe + xwēštar* (Gharib 1995, 18), *əδβazā-murtē* (δβz’mwrty, ’tδβz’mwrtyk) “açlıktan ölen” < *əδβazā + murtē* (Gharib 1995, 25), *knδβr* < *kanθ + δvar* “şehir kapısı” (Gershevitch 1945, 137) şeklinde tamlamalar bulunmaktadır.

Toharcada da bu tür tamlamaların varlığından söz edilebilir. Örneğin Indra’nın özelliğini belirten *B nākteṃts saswe* “tanrıların hükümdarı” < *nākteṃts* “tanrı” + *saswe* “hükümdar”, *nākteṃts walo* “tanrıların kralı” < *nākteṃts* “tanrı” + *walo* “kral” (Lubotsky 1994, 66) gibi eksiz tamlamalar bulunmaktadır. Dolayısıyla gerek Soğdca ve gerekse Toharcada bu tür tamlamalar bulunmaktadır. Fakat bu durumun, Türk Dilinin tamlama yapısını değiştirecek kadar etkili olup olmadığını ortaya koyabilmek için, Türk Dili dâhil olmak üzere, söz konusu dillerin en eski verilerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi gerekir.

3. Diğer Türk Lehçelerinde Eksiz/Takısız Ad Tamlaması

Eski Türkçeden itibaren var olan $ad_0 + ad_0$ şeklindeki eksiz/takısız ad tamlaması, günümüz lehçelerinde yaygın olarak görülür ve genellikle de birleşik isimlerin kuruluşlarında faydalanılır. Buna göre aşağıda Çağdaş Türk lehçelerindeki eksiz/takısız ad tamlamaları sıralanmıştır.

Türkçenin uzak lehçelerinden olan Çuvaşçada da $ad_0 + ad_0$ şeklinde kurulmuş ad tamlamaları yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu konuda Ersoy, Çuvaşçada dört farklı ad tamlaması bulunduğunu belirtir ve bunlardan birinin de $al+\emptyset arman+\emptyset$ “el+ \emptyset değirmen+i” örneğinde olduğu gibi $ad_0 + ad_0$ şeklinde oluştuğunu ifade eder (Ersoy 2007: 1324; 2008: 634). Ayrıca Ersoy, “Türk-Moğol Dil İlişkisi ve Çuvaşça” adlı doktora çalışmasında Poppe’den Klasik Moğolca ile ilgili *Taulay+ \emptyset cil+ \emptyset* “tavşan+ \emptyset yıl(+1)”, *konin+ \emptyset cil+ \emptyset* “koyun yıl(+1)” örneklerini vermekle birlikte Çağdaş Moğolca’dan da *togos+ \emptyset suvuu+ \emptyset* “tavus kuş(+u)”, *Azi+ \emptyset tiv+ \emptyset* “Asya+ \emptyset kıta(+sı)” örneklerini sıralar (Ersoy 2008: 634-635).

Kumuk Türkçesi, eksiz ad tamlaması bakımından Çağdaş Türk Lehçeleri arasında en tipik konuma sahiptir. Bu lehçede belirtisiz ad tamlaması türündeki bütün tamlamalar eksiz yapıda kurulur. Pekacar’ın Kumuk Türkçesi Sözlüğü’nde *eşik+ \emptyset kirit+ \emptyset* “kapı kilidi” (2011: 124b), *irk+ \emptyset et+ \emptyset* “koç eti” (2011: 166b), *gögürçün+ \emptyset qanat+ \emptyset* “güvercin kanadı” (2011: 139b), *qoz+ \emptyset terek+ \emptyset* “ceviz ağacı” (2011: 269b), *qurban+ \emptyset bayram+ \emptyset* “kurban bayramı” (2011: 271b) gibi pek çok örnek yer almaktadır.

Başkurtça için *korban+ \emptyset bayram+ \emptyset* “kurban+ \emptyset bayram+i” (Tokatlı 1994: 200), *göl+ \emptyset baks+ \emptyset* “gül+ \emptyset bahçe+si” (Tokatlı 1994: 201) örnekleri verilebilir. Özellikle birleşik kelimelerde bu şekil kullanımlar bulunmaktadır. Bununla birlikte Tokatlı *korban+ \emptyset bayram+ \emptyset* tamlamasını sıfat tamlaması içinde ele almıştır (1994: 200). Fakat burada *bayramı* niteleyen herhangi bir unsur bulunmayıp tamlananla ilgisi olan bir unsur durumundadır. Yine Yazıcı Ersoy, çalışmasında Başkurt Türkçesinde eksiz/takısız tamlamaların bulunduğunu ifade eder ve *kis aş* “akşam yemeği”, *türbaş yaq* “mutfak tarafı” gibi örnekleri sıralar (2011: 69).

Nogay Türkçesinde de Ergöneç Akbaba eksiz ad tamlamasını belirtisiz ad tamlaması olarak kabul eder. Buna göre Nogay Türkçesinde *Nogay+ \emptyset şay+ \emptyset* “Nogay+ \emptyset çay+i”, *üy+ \emptyset bet+ \emptyset* “ev+ \emptyset taraf+i” örneklerini sıralar (2007: 664). Atay ise “Nogay Türkçesinde Orhun yazıtlarında da geçen ‘Ötüken yış, Şantung yazı, Tabgaç bodun, Türk bodun, Çogay yış, Ötüken yir’ örneklerine benzer eksiz ad tamlaması biçimleri görülmektedir. Bu gibi örnekleri bu eski şekillerin bir uzantısı olarak görmek gerekir.” der (1998: 214). Böylece birleşik isimler içinde *kol+ \emptyset kapçık+ \emptyset* “eldiven”, *kazan+ \emptyset peş+ \emptyset* “mutfak”, *kol+ \emptyset yavlık+ \emptyset*

“mendil”, *bel+ø+bav+ø* “kuşak, kemer” (Atay 1998: 111) örneklerini verir. Yine Atay birleşik kelimeler için de *sırak+ø+may+ø* “gazyağı”, *bet+ø+yuvğış+ø* “çeşme”, *yer+ø+alma+ø* “patates” (1998: 216) örneklerini de belirtir. Buna göre Nogay Türkçesinde eksiz ad tamlamasının yaygın olarak kullanıldığı söylenebilir.

Karaçay Malkar Türkçesinde de Tavkul, eksiz ad tamlamalarını belirtisiz ad tamlaması şeklinde gösterir ve tamlanan unsurun iyelik eki almadığını belirtir. Bu konuda *terek+ø salqın+ø* “ağaç+ø gölge+si”, *at+ø arba+ø* “at+ø araba+sı”, *köget+ø terek+ø* “meyve+ø ağaç+ı” örneklerini verir (2007: 924).

Altay Türkçesi metinlerinde de *altay+ø kiji+ø* “Altaylı”, *takaa+ø cıl+ø* “tavuk+ø yıl+ı” (Güner Dilek 2007: 1081) örnekleri bulunmaktadır.

Tuva Türkçesinde de eksiz ad tamlaması bulunmaktadır ve bunlar genellikle birleşik ad olarak kullanılır. *Tuva+ø hep+ø* “Tuva+ø elbise+si” (Arıkoğlu 2007: 1219), *süt+ø höl+ø* “Süt+ø göl+ü” (Arıkoğlu 2007: 1223), *horum+ø daş+ø* “taş+ø yığın+ı” (Arıkoğlu 2007: 1224) örnekleri verilebilir.

“Hakas Türkçesinde Birleşik İsimler” başlıklı yazısında Kara, eksiz ad tamlamalarını belirtisiz ad tamlaması olarak gösterir (2007: 149-150). Kara çalışmasının sonuç bölümünde, Hakas Türkçesinin birçok yönden Eski Türkçenin izlerini taşıdığını ve Eski Türkçedeki eksiz isim tamlamalarının Hakas Türkçesinde kullanıldığını belirtir ve *Tabat+ø aal+ø* “Tabat+ø köy+ü”, *Anı+ø Suğ+ø* “Anı+ø suy+u”, *Üü+ø tağ+ø* “Üü+ø dağ+ı” gibi örnekleri verir (2007: 159).

Modern Uygur Türkçesinde de eksiz ad tamlaması ile yaygın olarak birleşik isim yapılmıştır. Necip’in Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü’nde bu konuda pek çok örnek yer alır. Bunlardan bazıları şöyledir: *bigiz+ø kol+ø* “işaret+ø parmak+ı” (1995: 40b), *bulcuñ+ø göş+ø* “kas+ø et+i” (1995: 52b), *çaç+ø bag+ø* “saç+ø bağ+ı” (1995: 67a), *kan+ø tomur+ø* “kan+ø damar+ı” (1995: 218b).

Türkmen Türkçesinde de eksiz ad tamlamalarına rastlanır ve Türkmen Diliniñ Grammatikasy’nda “goşma has atlaryñ komponentleriniñ düzüminde dag, derýa, gala, kent, suw, köl, gum, depe, ýaly sözler bar bolsa, onda olar atlandyrýan zatlarynyñ häsiýetini kesgitleýärler. Meselem: Köpetdag, Soñudag, Amyderýa vs.” ifade edilir (2000: 21-22). Bununla birlikte birleşik adlar için “*goýunguş, gelinbarmak, kellebaşayak, düýeguş*” gibi örnekler de verilir (2000: 34). Bütün bunların yanı sıra Türkmencede iyelik ekinin kullanılmadığı pek çok örnek bulunmaktadır. Bunlar; *ayakgap, duztorba, sokudaş, tüýnükyüp, gazayak, attorba, durakbukja, düýehalyk* şeklinde örneklendirilmektedir (2000: 60). Kara da bu konuyu birleşik kelimeler başlığında inceler (2001: 36). Kayasandık ise Türkmencede bulunan eksiz ad tamlamalarını belirtisiz ad tamlaması olarak göstermiş ve *öy+ø tavşan+ø* “ev+ø tavşan+ı”, *divar+ø sagat+ø* “duvar+ø saat+ı” örneklerini vermiştir. Kayasandık, çalışmasında belirtisiz ad tamlamasında

tamlayan, tamlananın neye yaradığı, niçin kullanıldığını belirtir ifadesini kullanmış ve *yün+ø darak+ø* “yün+ø tarak+ı”, *un+ø elek+ø* “un+ø elek+i”, *duz+ø torba+ø* “tuz+ø torba+sı”, *siya+ø çüyşe+ø* “mürekkep+ø şişe+sı”, *kir+ø sabın+ø* “kir+ø sabun+u”, *yag+ø gap+ø* “yağ+ø kap+ı”, *aş+ø tagda+ø* “yemek+ø tahta+sı” örneklerini vermiştir (1998: 19-20).

Afganistan Türkmencesinde de eksiz ad tamlamasına rastlanır ve Öztürk bu konuda diğer tamlamaların yanı sıra eksiz ad tamlamalarının da Afganistan Türkmencesinde kullanıldığını, bu tamlamaların kalıplaşmış-kalıcı birleşik ad ve eksiz ad tamlaması örneklerinin yanında kalıplaşmamış-geçici ad tamlaması oluşturduklarını da belirtir (2010: 587). Öztürk kalıplaşmamış geçici eksiz ad tamlamaları için *Xive kentde, savaş meydana, düşmen sarı, mahşer gündən, bayram döşek, İslam dinden* (2010: 588-590) gibi örnekleri verir.

Biray da Oğuz grubu yazı dillerinde ad üzerine yapılan karşılaştırmalı çalışmasında eksiz tamlamaları iyelik eki düşmüş ad tamlamaları kabul ederek birleşik adlar diye değerlendirir (Biray 1999: 202).

Genel olarak eksiz ad tamlamalarının dilde her dönemde bu denli fazla olması akla çeşitli ihtimaller getirmektedir. Bunlardan birincisi ad tamlamalarının ilgi ve iyelik eklerini alabileceği gibi bu ekleri almadan da tamlama oluşturabilecekleridir ki örnekleri oldukça fazladır. İkincisi ise eksiz ad tamlamalarının ad tamlamalarının ilk şekilleri olabileceğidir. Bu konuyla ilgili Celilov’un da önemli görüşleri bulunmaktadır. Celilov, Çuvaşçadaki *man+ø al+ø* “benim elim”, *san+ø al+ø* “senin elin”, Türkmen dilinde *biz+ø oba+ø* “bizim oba, obamız” örneklerini sıfat tamlaması olarak gösterir ve bu tür yapıları aitliği iyelik ulamının dildeki ilk ifade aracı, ilk aşaması sayar (Aytaç 2007: 266-268). Görüldüğü üzere Celilov, eksiz ad tamlamasını sıfat olarak görmekle birlikte ad tamlamasının ilk şekli olarak belirtir.

4. Türkiye Türkçesinde Eksiz/Takısız Ad Tamlaması

Türkiye Türkçesindeki eksiz/takısız ad tamlamasının varlığı konusunda yukarıda tartışmalara yer verilmiştir. Bu tartışmalardan biri *Kadıköy, Topkapı* gibi yer isimlerinin aslında *Kadıköyü, Topkapısı* şeklinde olduğudur. *Kadıköy*, Evliya Çelebi’nin Seyahatnamesi’nde *Kadıköyü* şeklinde geçmektedir (Öz 2007: 66). Bununla birlikte Seyahatname’de diğer yer adları *Kazova, Koçhisar* (2007: 53), *Köprühisar* (2007: 60), *İstanköy* (2007: 62), *Arnavudköy* (2007: 64) olarak yer alır. Böylece bu tür yapılar dilde ikili şekilde bulunmaktadır. Ayrıca *Kadıköy+ü* kelimesinin tarihî metinlerde bu şekilde kullanılıyor olması onun belirtisiz ad tamlaması olduğunu kanıtlamasıyla birlikte iyelik ekinin de düşmesiyle de dilin eksiz ad tamlamalarını kolaylıkla kabul ettiğini gösterir. Bugün Türkiye Türkçesindeki yer adları incelendiğinde pek çok ad₀ + ad₀ kuruluşuyla oluşturulmuş yer adının varlığı da görülmektedir. Bunlar;

Değirmenkaya, Değirmentaş, Düğüntepe, Gelinbuğday, Geyikpınar, Kekikpınar, Yolkaya, Yolkıyı, Yurttepe, Yuvapınar (Pıllancı 1996: 96-100), *Babadere/Babaderesi* (Gülensoy 1995: 4), *Bağkonak, Bağköy, Bağyazı* (Gülensoy 1995: 6), *Çınarköprü, Çınardere, Çınarköy* (Gülensoy 1995: 12).

Yine takısız ad tamlamasına verilen örneklerden bir diğeri de *Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu* gibi örneklerdir (Hatipoğlu 1972: 18-20). Bu şekil tamlamalar aslında *vücut ısı dengesi* örneğindeki gibi *Doğu Anadolu Bölgesi* ve *Güneydoğu Anadolu Bölgesi* şeklinde düşünülebilir. Dolayısıyla *Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu* gibi ifadeler, eksilteli yapılar olarak kabul edilebilir ve *güney+ø+doğu+ø* da takısız ad tamlaması olarak düşünülebilir. Çünkü burada *güney+in doğu+su* düşünölmektedir.

Yukarıdaki açıklamalardan sonra asıl tartışmalı söz grupları olan *demir kapı, tahta köprü, taş duvar* gibi tamlamaların ad tamlaması mı sıfat tamlaması mı olup olmadığı incelenmelidir. Bu konuda Johanson, Türkçedeki ad ile sıfatı ayırt etme yöntemlerini makalesinde uzun uzun ele almıştır. Ona göre, “sıfat tamlaması ek almaz, sıfatlar ad olarak kullanılabilirler, sıfatlar soyut anlam taşıırken adlar belli bir kavramı karşılar, *sıcak giyin-* de olduğu gibi sıfatlar zarf olarak kullanılabilirler, sıfatlar *en, daha* gibi zarfları alabilirler, yine sıfatlar *-rak* gibi karşılaştırma eklerini alırlar, sıfatlar *kıp-kızıl* örneğindeki gibi kısmi pekiştirme alırlar.” (2004: 1-27). Johanson *temir yol, altın yüstük* gibi örnekleri ise “Ad öbeklerinin niteleyeni olarak adlar” başlığında ele alır. Bu bölümde Johanson, bu tür örnekler için adların sıfatlaşmadan niteleyici konumda olduklarını, niteleyici konumu sıfatların önceliği olduğu için bu konumda ortaya çıkan adların yanlışlıkla sıfat olarak değeriendirildiğini ifade eder. Johanson, nitelenen varlığın materyal bildirdiğini, bir adın sıfat olabilmesi için türetme eklerine ihtiyacının olduğunu belirtir. Ona göre, baş ögenin ad olduğu durumlarda, niteleyici baş sırası değeriştirilemez. *güzel ve pahalı bilezik*’te sıfatları birbiri ile koordine etmek mümkünken *güzel ve altın bilezik* örneğinde ise koordinasyon mümkün değildir (2004: 12-13). Johanson’un burada haklı olduğu görüşler olmakla birlikte bazı konularda farklı düşünülebilir. Adlar, bir varlığı karşılayan kelime türleridir. Sıfatlar ise varlığın niteliğini belirtir. Örneğin *gümüş* bir madenin adı *yüzük* de bir takının adıdır. Yani *gümüş* ile *yüzük* farklı varlıkların adı konumundadır ve ayrı ayrı varlıkları ifade ederler. Fakat *gümüş yüzük* örneğinde ise işaret edilen tek bir varlıktır o da *gümüşten yapılmış yüzüktür*. Bununla birlikte *kapı-nın kol-u* ve *kapı kol-u* gibi tamlamalarda da işaret edilen aslında *kapı* değildir onun bir parçası olan *koludur*. Fakat burada nitelikten ziyade ilgi bağlamı söz konusudur. *gümüş yüzük* örneğinde ise gümüş, yüzüğün bir parçası değil tamamıdır ya da *tahta kaşık*’ta kaşığın tamamı tahtadır.

Konuyla ilgili aşığında Türkiye Türkçesindeki ad tamlaması ile sıfat tamlamasını ayırt etmede bugüne kadar ortaya konulan yöntemlerle birlikte yeni yöntemler de eklenerek çeşitli örneklerle sıfat ve adlar ayırt edilmeye çalışılacaktır.

SIFATLARLA İLGİLİ ÖLÇÜTLER												
	Anne anne	Beşik kertme	Dil bilim	Er baş	Fırın boya	Halk ek-mek	Izgara köfte	Kalite kontrol	Ordu donatım	Piyade albay	Altın bilezik	Tilki adam
-dAn oluşun, yapılan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Altın-dan yapılmış bilezik	-
olan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Piyade olan albay	-	-
gibi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Tilki gibi adam
en/daha	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Nası?!	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Altın bilezik	Tilki adam
Hangi? (o, bu, şu)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Somut	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
Soyut	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
zarf görevi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
pekiştirme	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-rAk	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-II ve -sIz eki	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

ADLARLA İLGİLİ ÖLÇÜTLER												
	Anne anne	Beşik kertme	Dil bilim	Erbaş	Fırn boya	Halk ekmeç	Izgara köfte	Kalite kontrol	Ordu donatım	Piyade albay	Altın bilezik	Tilki adam
-nin... (s)I	Anne-nin anne-si	Beşik-in kertme-si	Dil-in bilim-i	Er-in baş-ı	Fırn-in boya-sı	Halk-ın ekmeç-i	Izgara-nın köfte-si	Kalite-nin kontrol-ü	Ordu-nun donatım-ı	-	-	-
1. öge sahiplik gösteriyor mu?	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-
2. öge 1. ögeye ait mi/ aitlik vurgulanıyor mu?	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-
Sahibi vurgulanıyor mu?	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-
Tamlanan Tamlama ile ilgili bağlama ile ilgili mi?	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-
İki ayrı madde (varlık) mi var tek madde (varlık) mi?	iki	iki	iki	iki	iki	iki	iki	iki	iki	tek	tek	tek

Yukarıdaki tabloyu aşağıdaki gibi yorumlayabiliriz;

· *-dan oluşan, yapılan* sıfat fiil yapısı ile geliştirilen bir tamlama, nesnenin neden yapıldığını ya da oluştuğunu ve o nesnenin özelliğini ifade eder. Genellikle de nasıl? sorusuna yanıt olurlar. Örneğin *tahta kaşık, tahta-dan yapılan kaşık; kıkırdak doku, kıkırdak-tan oluşan doku* gibi tamlamalar sıfat tamlamasıdır. Türkiye Türkçesindeki *baş örtü, *baş-tan oluşan örtü*, Türkmencedeki *divar sagat* “duvar saati”, **divar-dan oluşan sagat; duz torba* “tuz torbası”, **duz-dan oluşan torba; kir sabun* “sabun” **kir-den oluşan sabun* (Kayasandık 1998: 19-20) şeklinde geliştirilemez. Ayrıca bu örneklerde tamlayan ile tamlanan arasında nitelik değil, ilgi söz konusudur, dolayısıyla bu tamlamalar ad tamlamasıdır.

• *olan* sıfat fiil yapısı, nesnenin ya da kişinin durumunu, özelliğini gösterir. Örneğin sıfat olduğundan emin olduğumuz *yalnız adam* ile *yalnız (olan) adam* arasında hiçbir fark yoktur. Yine *piyade albay* ile *piyade (olan) albay* ya da *demir kapı* ile *demir (olan) kapı* da sıfat tamlamasıdır. Bununla birlikte *kalite kontrol* tamlaması **kalite olan kontrol; demlik poşet* tamlaması **demlik olan poşet* şeklinde geliştirilememektedir. Sonuç olarak, bu tamlamalar da ad tamlamasıdır.

• *Gibi* edatı, varlıklar arasında benzerlik münasebeti kurar. *Tilki adam* ile *tilki gibi adam, elma yanak* ile *elma gibi yanak, zeytin göz* ile *zeytin gibi göz, servi boy* ile *servi gibi boy* arasında fark yoktur. Ayrıca hem *zeytin göz* hem de *zeytin gibi göz* nasıl? sorusuna yanıt olurlar ve bu tür tamlamalar sıfat tamlaması olarak adlandırılabilirler. Oysa *başörtü, beşik kertme* tamlamaları *gibi* edatıyla genişletilemez; yani **baş gibi örtü, beşik gibi kertme* söz konusu edilemez, böylece bu tamlamalar ad tamlamasıdır.

• *En, daha* gibi zarflar, sıfatlarda derece ifade eder. Örneğin, çalışkan öğrenci, daha çalışkan öğrenci, en çalışkan öğrenci; kırmızı elbise, daha kırmızı elbise, en kırmızı elbise örnekleri sıfat tamlamasıdır ve zarflar burada derece ifade eder. *Hırsız adam* tamlaması da bir sıfat tamlaması olmasına rağmen **daha hırsız adam, *en hırsız adam* gibi yapıları kabul etmemektedir. Yine bu konuyla ilgili çalıntı kamyonet, **daha çalıntı kamyonet, *en çalıntı kamyonet, aktarmalı hat, *daha aktarmalı hat, en aktarmalı hat* (Yüksel 2013) örnekleri verilmektedir ki bunlar dikkate değer tespitlerdir. Dolayısıyla **daha duvar, *daha taş* ya da **en duvar, *en taş* (Bağrıaçık-Ralli 2010) gibi örnekler verilmesi *taş duvar* örneğindeki *taş*'in sıfat olmadığı anlamına gelmez. Dolayısıyla bütün sıfat tamlamalarının zarflarla kullanılma zorunlulukları yoktur. Bununla birlikte *tahta köprü* ya da *taş duvar* tamlamaları *en, daha* zarflarını almadıklarından dolayı bu tamlamaları ad tamlaması kabul etmek doğru değildir.

• Johanson, sıfatların nasıl ve ne çeşit sorularına yanıt olduklarını belirtir (2004: 6-7). Nasıl? sorusu sıfatları belirlemede kullanılan en önemli yöntemdir. Bir kişinin ya da nesnenin özelliğini öğrenmek için nasıl? sorusu sorulur. *nasıl*

kız? uzun boylu kız, kısa boylu kız, güzel kız, çirkin kız, sarı saçlı kız, çalışkan kız ... vb.; *nasil köprü?* *yüksek köprü*, *eski köprü*, *taş köprü*, *tahta köprü*, *asma köprü*, *çürük köprü* ... vb., *nasil kapı?* *demir kapı*, *çürük kapı*, *tahta kapı*, *siyah kapı* ... vb. Dolayısıyla burada yer alan cevaplar birer sıfat tamlamasıdır. Yine *nasil örtü?* sorusunun cevabı *mavi örtü*, *yuvarlak örtü*, *yıpranmış örtü*, *ince örtü* vb. gibi çoğaltılabilir. Oysa bu soruya *baş örtü* cevabını verilmez, dolayısıyla bu tamlamayı ad tamlaması görmek gerekir.

• Hangi? sorusu genellikle işaret etmek, yer belirtmek için kullanılır. *Hangi adam? O adam, hangi sokak?* İlerdeki sokak vb. gibi. Fakat belirtisiz ad tamlamalarını sıfat tamlaması olarak kabul eden Eyüp Akman, hangi sorusunu farklı şekilde ele alır. Ona göre, masa üzerinde bulunan çeşitli kalemler içerisinde anne çocuğa “Kalemi getir.” dediğinde çocuk annesine “Hangi kalemi getireyim.” diye sorar. O zaman cevap “kırmızı kalem” ya da “kırmızı olan kalem” şeklinde olur. Yine bir kişiye “Hangi mahallede oturuyorsun?” diye sorulduğunda “Kurtuluş mahallesinde oturuyorum.” denilir. Akman, buradaki *hangi kalem* ile *hangi mahalle* sorularının cevaplarının aynı fonksiyonda olduğunu belirtir ve belirtisiz ad tamlamasını da sıfat tamlaması olarak ifade eder (2004: 121). Yalnız burada Akman’ın görüşü kabul edilemez, çünkü ad tamlamasının tamlanan kısmının iyelik eki almasından dolayı bu tamlamayı ad tamlaması kabul etmek en doğrusudur.

• Adlar ve sıfatlar somut ve soyut olabilmektedirler. Örneğin *tahta* somut bir nesnenin adıyla *akıl* soyut bir nesnenin adıdır. Aynı şekilde *taş yol* tamlamasında da taş somutken *taş kalp* tamlamasında ise taş soyuttur. Çünkü burada kişinin hareketi ya da duygusu, sertlik yönünden taşla benzetilmiştir. Dolayısıyla burada konuşmacı ile dinleyici arasındaki bağlam önem kazanmaktadır.

• -li ve sıZ ekleri ile adlar, sıfat olarak kullanılabilirler. Bunun için *tuz-lu yemek* ya da *tuz-suz yemek* gibi örnekler verilebilir. Fakat bu ekler her ismin sonuna getirilemezler. Fakat *taş yol*, *taş-lı yol*, *taş duvar*, *taş-lı duvar* gibi tamlamalarda *taş* sözünün -li ekini almasından dolayı bunları ad tamlaması kabul etmek doğru değildir. Çünkü *kırmızı çorap* tamlaması da *kırmızı-lı çorap* olabilmektedir. Elbette *taş yol* ile *taş-lı yol* ya da *kırmızı çorap* ile *kırmızı-lı çorap* arasında anlamsal farklılık bulunmaktadır. Dolayısıyla *taş yol* tamlaması sıfat tamlamasıdır.

• Ad tamlamalarının en önemli özelliği iki nesne arasında ilgi ve sahiplik bağlamının kurulmasıdır. Örneğin *kapı-nın kol-u* denildiğinde *kol* sözü *kapı* ile ilişkilidir ve *kol*, *kapı*nın parçası durumundadır. Ayrıca burada *kapı*, *kol*un sahibidir. Dolayısıyla ad tamlamalarında iki nesne arasındaki bağlantı, sahiplik, parça bütün ilişkileri göz önüne alınmalıdır. Yine takısız ad tamlaması durumunda olan *demlik poşet* tamlamasında ise *poşet*, *demlikle* ilgilidir. *Demlik* burada özellik ifade etmez; alet adıdır. Yine *ekran koruyucu* tamlamasını ad tamlaması kabul etmek gerekir. Çünkü tamlanan, tamlayan ile ilgilidir. Burada herhangi bir özellik söz konusu değildir. Çağdaş Lehçelerden Yeni Uygurcadaki *çaç+ø bag+ø*

“saç+ \emptyset bağ+ı” (Necip 1995: 67a) ya da Türkmencedeki *yün+ \emptyset darak+ \emptyset* “yün+ \emptyset tarak+ı”, *un+ \emptyset elek+ \emptyset* “un+ \emptyset elek+i”, *duz+ \emptyset torba+ \emptyset* “tuz+ \emptyset torba+sı”, *sıya+ \emptyset çüyşe+ \emptyset* “mürekkkep+ \emptyset şişe+si”, *kir+ \emptyset sabun+ \emptyset* “kir+ \emptyset sabun+u”, *yag+ \emptyset gap+ \emptyset* “yağ+ \emptyset kap+ı”, *aş+ \emptyset tagda+ \emptyset* “yemek+ \emptyset tahta+sı” (Kayasandık 1998: 19-20) gibi tamlamalar da özellik ifade etmez ve ayrıca bunları oluşturan öğeler arasında ilgi ve sahiplik bağı vardır. Dolayısıyla bu tamlamaları sıfat tamlaması değil ad tamlaması kabul etmek gerekir.

• Türkiye Türkçesinde *Arnavut+ \emptyset +köy+ \emptyset* , *Ceylan+ \emptyset +pınar+ \emptyset* , *Boğaz+ \emptyset +kale+ \emptyset* gibi yer isimleri eksiz/takisız ad tamlaması durumundadır. Bu durum, Eski Türkçedeki *yençü ügüz* “İnci Irmağı (Sirderya)” (KT G 3-4) (Aydın 2012: 40), *gratırakut tag* “Grdhrakūta Dağı” (Kaya 1994: 32₂₀), *baranas balık* “Varānaśī şehri” (Kaya 1994: 31₅) gibi örneklerle ve Hakas Türkçesindeki *Tabat+ \emptyset aal+ \emptyset* “Tabat köyü”, *Anı+ \emptyset Suğ+ \emptyset* “Anı suyu”, *Üü+ \emptyset tağ+ \emptyset* “Üü dağı” (Kara 2007: 159) gibi örneklerle çoğaltılabilir. Burada özellikle Eski Türkçeye yakınlığından dolayı Hakas Türkçesindeki örnekler önemlidir. Bununla birlikte Türkmen Diliniñ Grammatikasy’nda “goşma has atlaryñ komponentleriniñ düzüminde dag, derýa, gala, kent, suw, köl, gum, depe, ýaly sözler bar bolsa, onda olar atlandyryñ zatlarynyñ häsiýetini kesgitleýärler. Meselem: Köpetdag, Soñudag, Amyderýa vs.” ifade edilir (2000: 21-22). Buradan şöyle bir sonuç çıkarılabilir. Yer adları, kalıplaşmış ve değiştirilmesi kolay olmayan sözlerdir. Eski Türkçe ve Çağdaş Lehçelerdeki yer adlarındaki iyeliksiz kullanımların ilk ve en eski yapı oldukları söylenebilir. Böylece bu eksiz/takisız ad tamlamaları, Türkçenin en eski ad tamlama şekli olarak kabul edilebilir. Çünkü yer adları dilin en eski yapılarıdır ve kalıplaşmış olarak dilde yer alırlar.

• Yine Türkiye Türkçesinde terim yapma yollarından biri de ad tamlamalarıdır ki bunlar arasında eksiz ad tamlamaları da bulunmaktadır. *Ad+ \emptyset +bilim+ \emptyset* , *anlam+ \emptyset +bilim+ \emptyset* , *dil+ \emptyset +bilim+ \emptyset* , *dirim+ \emptyset +bilim+ \emptyset* , *gök+ \emptyset +bilim+ \emptyset* , *kent+ \emptyset +bilim+ \emptyset* , *ruh+ \emptyset +bilim+ \emptyset* gibi terimler ad₀ + ad₀ şeklinde oluşmuş olan birleşik adlardır. Bu birleşik adların ilk kurulurken yanlış kurulduğu ve aslında bunların birer belirtisiz ad tamlamasına dayandıkları iddia edilse de eksiz kullanımları yaygın olarak dilde yer almaktadır.

• Bütün bu açıklamaların yanı sıra Türkiye Türkçesi Sözlüğünde *başörtü* ve *başörtüsü*, *sacayak* ve *sacayağı* gibi ikili kullanımlar bulunmaktadır. Bu tamlamalar Şemseddin Sami’de *başörtüsü* (1989: 264b) ve *sacayak* (aslı *sacayağı*, der) (1989: 697) şeklindedir. Yine Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzunda şiş köfte, şiş kebab, ızgara köfte gibi yabancı dillerden dolayı olduğu düşünülen tamlamalar yer almaktadır. Bu tamlamaların yazım kılavuzunda iyelik ekli şekilleri bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu tamlamaların iyeliksiz şekillerinin varlığı dilde kabul edilir.

Türkiye Türkçesindeki terimler ile bazı yemek adları eksiz/takisız ad

tamlaması şeklindedir ve bu durum yabancı dillere ve yabancılara atfedilmektedir. Bu doğru olabilmekle birlikte dilin az çaba yarasından da kaynaklanabileceği unutulmamalıdır. Ayrıca bu terim ve yemek adlarının yabancı etki sonucunda eksiz/takısız ad tamlamasından oluşması, dilde eksiz/takısız ad tamlaması yoktur anlamına gelmez. Dilin bu yapıyı kolaylıkla kabul etmesi dildeki varlığının da bir göstergesi sayılabilir.

5. Sonuç

Eski Türkçeden günümüz Türkçesine kadar Türkçenin her döneminde örneklerine rastladığımız $ad_0 + ad_0$ şeklindeki kuruluşların Soğdca, Toharca, Çince, Arapça, Farsça, Rusça ve Avrupa dillerinden kaynaklandığını söylemek doğru değildir. Çünkü dil kendi için uygun olmayan bir kuralı benimsese de bunu sürekli hâle getirmez. Dolayısıyla eksiz ya da takısız ad tamlaması Türkçenin her döneminde varlık gösterdiğine göre bazı araştırmacılar tarafından dışlanması veya kural dışı sayılması pek bir anlam ifade etmemektedir.

Genel olarak Türkçedeki eksiz ad tamlamasının varlığı iki nedene bağlanabilir. Bunlardan birincisi eksiz ad tamlamasının Çuvaşça ve Moğolcada ve daha sonra Eski Türkçede yaygın olarak kullanılması nedeniyle bu tamlamanın ad tamlamasının ilk ve eski şekli olduğudur. İkincisi ise Gemalmaz'ın "*Türkçe anlam ögelerine yükleyeceği hemen her görev için ayrı bir görev ögesi geliştirmiştir. Bu görev ögelerini de sürekli anlam ögelerinden sonra getirdiği için bunların büyük bir çoğunluğunu da eklemiştir. Ekleşme gerçekleştirilirken dillerin gelişmesini sürekli etkileyen kolaylık (économie "en az çaba") ve anlaşılabilirlik (compréhensibilité) kanunları gereği bu görev ögeleri zaman zaman oldukça aşınmış bazen de görevlerini kendilerini kuşatan diğer görev ve anlam ögelerine bırakarak düşmüşler veya başlangıçta işaretli bir öge karşısında işaretsiz (non-marqué) kalmışlardır.*" (Gemalmaz 1982: 28) şeklindeki açıklamasıyla ilgili olabilir. Özellikle yukarıda verilen örneklerde *türük kagan* "Türk kağanı, Türk kağanlığı", *tavgaç bodun* "Çin milleti", *türk bodun* "Türk milleti", *takıgu yıl* "tavuk yılı", *takıgu yılı* "tavuk yılı" gibi yapıların ikili şekilde kullanılması bu eksiz tamlamaların varlığını kanıtlar. Fakat bu ikili kullanımın sebebi yukarıda belirttiğimiz nedenlerden hangisinden dolayıdır bunu tespit etmek şimdilik zordur.

Köktürk Kağanlık yazıtlarında yer alan *taş bark* "taş türbe, mezar" ve Eski Uygurcada yer alan *altun yiplik* "altın iplik" gibi tamlamalar Türkiye Türkçesinde yaygın olarak yer alan *taş ev*, *tahta kaşık* gibi tamlamalarla aynı yapıdadır ve bunlar birer sıfat tamlamasıdır. Özellikle Eski Uygurcada *altunlug sıruk* "altın direk" gibi tamlamaların yer alması ve bunun da Toharcadan kaynaklanıyor olması bunu açıklar niteliktedir.

Bugün Anadolu coğrafyasında yer alan *Camidere*, *Camiyurt* (Gülensoy

1995: 9) gibi pek çok yer adı da $ad_0 + ad_0$ kuruluşuyla oluşturulmuştur. Köktürk, Uygur döneminde de yer adları $ad_0 + ad_0$ şeklindedir. Bilinmektedir ki yer adları diğer kelimelere nazaran daha köklü sözlerdir. Böylece yer adları dilin en eski yapıları olduğundan eksiz/taksız ad tamlamaları dilin ilk ve eski kelime grupları arasında sayılabilir.

Pratik olarak eksiz ad tamlaması ile sıfat tamlaması şu şekilde ayırt edilebilir. Tamlamanın sıfat tamlaması olabilmesi için tamlayanın tamlananı benzerlik, nitelik yönünden belirtmesi; ad tamlaması olması için de tamlayanın tamlananı ilgi ve sahiplik yönünden belirtmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak Türkçede eksiz ad tamlaması vardır; ancak iyelik eki almamış her tamlamayı, kolaycılığa kaçarak ad tamlaması olarak kabul etmek doğru olmayacaktır.

Kısaltmalar

Az.	Azeri Türkçesi
B	Batı
BK	Bilge Kağan Yazıtı
D	Doğu
G	Güney
K	Kuzey
KT	Köl Tëgin Yazıtı
ŞU	Şine Usu Yazıtı
T	Tunyukuk Yazıtı
Tat.	Tatar Türkçesi

Kaynakça

- Adams, B. S. (1981), "A Feature of the Izafet in the Orhon Inscriptions" *TDAY-Belleten*, 1978-79: s. 33-38.
- Akman, Eyüp (2004), "Belirtisiz İsim Tamlaması mı, Sıfat Tamlaması mı?", *V. Uluslararası Türk Dil Kurultayı*, Ankara, TDK Yay.
- Arıkoğlu, Ekrem (2007), "Tuva Türkçesi" *Türk Lehçeleri Grameri* (Editör: Ahmet B. Ercilasun), Ankara, Akçağ Yay., s. 1149-1228.
- Atalay, Besim (1999), *Divanü Lügat-it Türk I-II-III-IV*, Ankara, TDK Yay.
- Atay, Ayten (1998), *Nogay Türkçesi Grameri*, Danışman: Doç. Dr. Metin Karaörs, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri.
- Aydemir, Hakan (1999), "A hurok és a török háttér", *Magyar Nyelv* 95/4, Budapeşte, p.p. 425-433.
- Aydın, Erhan (2011), *Uygur Kağanlığı Yazıtları*, Konya, Kömen Yayınları.
- Aydın, Erhan (2012a), *Orhon Yazıtları*, Konya, Kömen Yayınları.
- Aydın, Erhan (2012b), *Eski Türk Yer Adları, Eski Türk Yazıtlarına Göre*, Konya, Kömen Yayınları.

- Aytaç, Ayfer (2007), *Feridun A. Celilov'un "Azerbaycan Dilinin Monfologiyası" Adlı Esrinin Türkiye Türkçesine Aktarımı ve Azerbaycan Türkçesi ile Türkiye Türkçesinin Biçim Bilimsel Ses Bilim (Morfonolojiye) Açısından Karşılaştırılması*, Danışman: Doç. Dr. Mehmet İsmail, Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale.
- Bağrıaçık, Metin ve Angela Ralli (2011), "Bare N(ominal) N(ominal) Concatenations in Turkish: Compounds or Syntactic Fallacies?", In N. Hathout & F. Montermini (eds) *Morphologie à Toulouse*, München, Lincom.
- Balcı, Tahir (1995), "Ad Takımı-Sıfat Takımı Sorunu", (Juxtapositionen im Türkischen), In: *Çağdaş Türk Dili*, Nr. 92, Ankara, Dil Derneği Yayınları, s. 5-7.
- Balcı, Tahir (2001), "Ad Takımı – Sıfat Takımı Sorunu", (Zum Problem der Juxtapositionen im Türkischen), In: *Tömer Dil Dergisi*, Nr. 100, Ankara, 14-17.
- Bang, W. - G.R. Rachmatı (Arat) (1934), *Türkische Turfan Texte VI*, Das buddhische Sutra Säkiz Yükmäk", Berlin, (SPAW.Phil.-hist. Kl. 1929, 15: 93-192).
- Barutçu-Özönder, Fatma Sema (1998), *Abidarım kınıhg kosavardi sastirtakı çnkirtü yörglarning kingürüsinden Üc İtigsizler; Giriş-Metin-Tercüme-Notlar-İndeks*, XXX. Levha, Ankara, TDK Yay.
- Biray, Himmet (1999), *Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde İsim*. Ankara.
- Bolulu, Osman (1995), "Türkçe'de Takısız Ad Tamlaması Vardır" *Çağdaş Türk Dili*, Sayı: 88, s. 33-36.
- Bozkurt, Fuat (2012), *Dîvanü Lugat-it-Türk*, Konya, Eğitim Yayınevi.
- Çam Öneren, Ayfer (1995), "Ah Şu Takısız Tamlamalar" *Çağdaş Türk Dili*, Sayı: 94, s. 20-24.
- Demir, Celal (2007), "Türkiye Türkçesi Gramerlerinde İsim Tamlaması Sorunu ve Bir Tasnif Denemesi" *Ege Üniversitesi Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies*, Cilt: VII, Sayı 1, 27-54.
- Duman, Musa (2001), "Takısız Tamlama ve Tarihi Kaynaklardaki Örnekleri Üzerine" *Kayseri ve Çevresi Kültür, Dil ve Edebiyat Bilgi Şöleni*, Düzenleyen: Erciyes Üniversitesi, Bildiriler, Kayseri.
- Eckmann, János (2004), *Nehcü'l-Ferādis, Uştmahlarning Açuq Yolu, I. Metin, II. Tıpkı Basım*, (Yay.: Semih Tezcan, Hamza Zülfikar), Ankara, TDK Yay.
- Eker, Süer (2011), *Çağdaş Türk Dili*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Eraslan, Kemal (2012), *Eski Uygur Türkçesi Grameri*, Ankara, TDK yay.
- Erdal, Marcel (2004), *A Grammar of Old Turkic*, Brill, Leiden-Boston.
- Ergin, Muharrem (2007), *Orhun Abideleri*, İstanbul, Boğaziçi Yay.
- Ergöneç Akbaba, Dilek (2007), "Nogay Türkçesi", *Türk Lehçeleri Grameri* (Editör: Ahmet B. Ercilasun), Ankara, Akçağ Yay., s. 623-678.
- Ersoy, Fevzi (2007), "Çuvaş Türkçesi" *Türk Lehçeleri Grameri* (Editör: Ahmet B. Ercilasun), Ankara, Akçağ Yay., s. 1285-1340.
- Ersoy, Fevzi (2008), *Türk-Moğol İlişkisi ve Çuvaşça*, Danışman: Prof. Dr. Ahmet B. Ercilasun, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Eryaşar, Süreyya (1995), "Takısız Ad Tamlaması" *Çağdaş Türk Dili*, Sayı: 85: s. 30-31.
- Gabain, A. Von (2000), *Eski Türkçenin Grameri* (Çev. Mehmet Akalın), Ankara, TDK Yay.
- Gemalmaz, Efrasiyap (1982), "Standart Türkiye Türkçesi (STT)'nin Formanlarının Enformatif Değerleri", Erzurum.

- Gencan, T. Nejat (1969), “Dilbilgisi Sorunları II” *Türk Dili (Haziran)*: s. 231-235.
- Gharib, Badrozzamān (1995), *Sogdian Dictionary, Sogdian-Persian-English*, Tehran.
- Göksel, Aslı - Celia Kerslake (2005), *Turkish A Compenensive Grammer*, Routledge Taylor & Francis Group, London and New York.
- Grönbech, K. (2000), *Türkçenin Yapısı*, Çev. Mehmet Akalın, Ankara, TDK Yay.
- Gülensoy, Tuncer (1995), *Türkçe Yer Adları Kılavuzu*, Ankara, TDK Yay.
- Güner Dilek, Figen (2007), “Altay Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri* (Editör: Ahmet B. Ercilasun), Ankara, Akçağ Yay., s. 1009-1084.
- Güner, Filiz (2007), *Divân-ı Hikmet'te Sözcük Gruplarının İncelenmesi*, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Salih Demirbilek, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun.
- Hatioğlu, Vecihe (1972), *Türkçenin Söz Dizimi*, Ankara, TDK Yay.
- Johanson, Lars (2004), “Güney Sibirya Türkçesinde Adlar ve Sıfatlar” (Çev. Sema Aslan), *Bilig*, Sayı: 29, s. 1-27.
- Kaçalın, Mustafa S. (2006), *Dedem Korkut'un Kazan Bey Oğuz-nâmesi*, İstanbul, Kitabevi Yay.
- Kara, Mehmet (2001), *Türkmençe (Giriş-Gramer-Metinler-Sözlük)*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- Kara, Mehmet (2007), “Hakas Türkçesinde Birleşik İsimler” *Sibirische Studien (Sibirya İncelemeleri)*, 2, 2, s. 141-161.
- Karahan, Leyla (1999), *Türkçede Söz Dizimi*, Ankara, Akçağ Yay.
- Kaya, Ceval (1994), *Uygurca Altun Yaruk, Giriş-Metin ve Dizin*, Ankara, TDK Yay.
- Kayasandık, Ahmet (1998), *Türkmen Türkçesinde Cümle Yapısı*, Danışman: Prof. Dr. Tuncer Gülensoy, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.
- Kerimoğlu, Caner (2011), “Takısız Ad Tamlaması Tartışması ve Tür-Öbek İlişkisi”, *Turkish Studies 6/1 Winter*, s. 1442-1456.
- Kılıçoğlu (Hatipoğlu), Vecihe (1954), “Dilimizin Bir Meselesi” *Türk Dili (Eylül)*, s. 715-719.
- Kononov, A. N. (1956), *Grammatika sovremennogo turetskogo literaturnogo yazıka*, Moskva : Izdatel'stvo Akademii Nauk SSSR.
- Kotwicz, W. (1962), *Studia Nad Językami Altajskimi*. İzdatel'ctvo Inostrannoy Literaturı, Moskva.
- Lubotsky, Alexander (1994), “The Original Paradigm of the Tocharian Word for ‘king’”, *Tocharian anf Indo-European Studies*, Supplementary Series 4, Reykjavik.
- Mayzel S. S., (1957), *İzafet v turetskom yazıke*, Moskva: İzdatel'stvo Akademii Nauk SSSR.
- Menges, Karl Heinrich (1954), *Glossar zu den volkskundlichen Texten aus Ost-Turkistan II*. Wiesbaden.
- Mert, Osman (2008), “Orhun Yazıtlarında Kullanılan İşaretsiz (/./) Görev Ögeleri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 38, Erzurum, s. 1-20.
- Müller, F.W.K. (1922), *Uigurica III, Uigurische Avadāna-Bruchstücke (I-VIII)*, Berlin, (AKPAW. Phil.-hist., 1920, 2).

- Necip, Emir Necipoviç (1995), *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü* (Çev. İklil Kurban), Ankara, TDK Yay.
- Pılancı, Hülya (1996), *Anadolu'daki Türkçe Yer Adları*, Danışman: Prof. Dr. Tuncer Gülensoy, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri.
- Ölmez, Mehmet (2012), *Orhon-Uygur Hanlığı Dönemi Moğolistan'daki Eski Türk Yazıtları*, Ankara, BilgeSu Yayıncılık.
- Öz, Suat (2007), *Evlilya Çelebi Seyahatnamesi'ne Göre Anadolu'da Yer Adları*, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ahmet Karadoğan, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale.
- Özkan, Mustafa, Veysi Sevinçli (2013), *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, İstanbul, Akademik Kitaplar.
- Özmen, Mehmet (2000), "İsim ve Sıfat Tamlamalarındaki Bozulmalar Üzerine", *Türk Dili*, Sayı: 586, s. 354-363.
- Öztürk, Rıdvan (2010), "Afganistan Türkmencesi Metinlerindeki Eksiz Ad Tamlamaları" *Turkish Studies 5/1 Winter*, s. 585-593.
- Pekacar, Çetin (2011), *Kumuk Türkçesi Sözlüğü*, Ankara, TDK Yay.
- Poppe, Nicholas (1966), "On Some Turkic Nominal Phrases And Compound Nouns" *Reşid Rahmeti Arat İçin*, Ankara, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, s. 372-379.
- Röhrborn, Klaus (1996), *Die Alttürkische Xuanzang-Biographie VIII*, Nach der Handschrift von Paris, Peking und St. Petresburg sowie nach dem Transkript von Annemarie v. Gabain), Harrassowitz Verlag, Wiesbaden.
- Sâmi, Şemseddin (1989), *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul, Enderun Kitabevi.
- Serebrennikov, B. A., N. Z. Gadjeva (2011), *Türk Yazı Dillerinin Karşılaştırmalı Tarihi Grameri*, Ankara, TDK yay.
- Sieg, Emil und Wilhelm Siegling (1921), *Tocharische Sprachreste*, v. 1, Berlin.
- Şirin User, Hatice (2012), "Eski Türk Yazıtlarında Politik ve Askerî Terimlerden Örnekler" *Bilig*, Sayı: 60, s. 257-272.
- Tavkul, Ufuk (2007), *Karaçay-Malkar Türkçesi. Türk Lehçeleri Grameri*, Editör: Ahmet B. Ercilasun, Ankara: Akçağ Yay., 883-938.
- Tekin, Şinasi (1976), *Uygurca Metinler II, Maytrisimit, Burkancıların Mehdisi ile buluşma Uygurca İbtidai bir dram*, Ankara.
- Tekin, Talat (2003), *Orhon Türkçesi Yazıtları*, İstanbul, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi.
- Tokatlı, Suzan Suzi (1994), *Başkurt Türkçesi Grameri*, Danışman: Prof. Dr. Tuncer Gülensoy, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri.
- Türkmen Diliniñ Grammatikasy, Morfologiya* (2000), Redaksion kollegi: Za. A. Borjakow, M. Saryhanow, M. SöZegow, B. HojaZew, S. Ärnazarow, Türk Dil Kurumu armağan olarak basmıştır.
- Yamada, Nobuo (1993), *Sammlug Uigurischer Kontrakte*, Cilt. II., Osaka, Osaka University.
- Yavuz, Mehmet Ali (2000), "Türkçe'de Ad-Niteleyici Sözcüklerin Sınıflandırma Sorunu" *Çağdaş Türk Dili Dergisi*, Sayı: 149, 1-5.
- Yazıcı Ersoy, Habibe (2011), "Başkurt Türkçesi ile Türkiye Türkçesine Kelime Grupları Açısından Genel Bir Bakış", *Dil Araştırmaları* 9, s.61-89.

- Yüksel, Semahat (2013), “Türkçede Sıfat Biçimleri ve Kullanım Yerleri İle Sıfat-Ad Dizilişleri Üzerine” Elginkan Vakfı Türk Dili ve Edebiyatı Kurultayı 17-19 Nisan 2013.
- Zeynalov, Ferhat (1993), *Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Dilbilgisi* (Çev. Yusuf Gedikli), İstanbul, Cem Yayınevi.
- Zieme, Peter ve G. Kara (1978), *Ein uigurisches Totenbuch*. Naropas lehre in uigrischer übersetzung, Budapest, Akademiai Kiado.
- Zieme, Peter (1985), *Budistische Stabreimdichtungen der Uiguren*, Berlin (Deutsche kademie der Wissenschaften der DDR. Zentralinstitut für Alte Geschichte und Archäologie. Schriften zur Geschichte und Kultur des Alten Orients. Berliner Turfantexte13)
- Zieme, Peter (1991), *Die Stabreimtexte der Uiguren von Turfan und dunhuang: studien zur Alttürkischendichtung*. Budapest, Akademiai Kiado, Bibliotheca Orientalis Hungarica; XXXIII (Tanıtımlar: J.P. Laut, OLZ, 87.1.1992: 5-13; Marcel Erdal, BOSAS, 56. 1, 1993: 145-148 ve TDA 3, 1993: 315-316.).
- Zieme, Peter (2000), *Vimalakirtinirdesasutra*. Edition alttürkischer Übersetzungen nach Handschriftenfragmenten von Berlin und Kyoto, Mit einem Appendix von Jorinde Ebert: Ein Vimalakirti-Bildfragment aus Turfan, Brepols.
- Zülfikar, Hamza (1995), “Takısız Ad Tamlaması Sorunu” *Türk Dili*, Sayı: 523, s. 781-788.